

FOGLALAT.

	Oldal
Bevezetés. A XVII. század Magyarországon a theologusok, a XVIII. század a historicusok századja	3
I. fejezet: Bél Mátyás születéshelye, szülei, gyermekora	6
II. fejezet: Bél neveltetése a hazai tanintézetekben. Losonc, Kálnó, Alsó-Stregova, Besztercebánya, Pozsony, Veszprém, Pápa. Ismét Besztercebánya 1694—1709. e.	8
III. fejezet: Bél neveltetése külföldön. A pietismus Németországban és nálunk. A hallei egyetem. Francke August Herman	14
IV. fejezet: Bél mint tanár. Bergeni gymnasium. Forma sanorum verborum. Besztercebányai működése. Freilingshausen hittana. Invitatio ad symbola conferenda	19
V. fejezet: Bél, mint pozsonyi gymnas. rector. Hebdomadalis. Ez időben kiadott munkái	25
VI. fejezet: Bél, mint pozsonyi lelkész. Ez időben kiadott munkái. Nova posoniensia	30
VII. fejezet: Bél Magyarország földrajzához az adatokat gyűjti. E téren sok akadálytal, sőt méltatlan gyanúsítással találkozik. Pálffy Miklós nádor. A prodromus. A király kegye. Bél munkatársai. A megyék, a helytartótanács és a Cancellária észrevételei Bél munkájára. Előzetési felhívás	35
VIII. fejezet: Notitia Hungariae novae historico-geographica. A kéziratban maradt megyék.	51
IX. fejezet: Adparatus ad historiam Hungariae	55
X. fejezet: Bélnek kéziratban maradt munkái	59
XI. fejezet: Bél munkássága, hazafisága, rosszakarói, barátjai és pártfogói. Arczképe	65
XII. fejezet: Bél családi élete. Hivataltársai. Nyugdíjaztatása. Halála, Eltemetése, sírja	72

TATA FÉNYKORA.

1412—1542.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1879. ápr. 7. ülésén.)

BUDAPEST, 1879.

A. M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

TATA FÉNYKORA.

(1412—1542.)

Tata hazánk dunántúli részeinek egyik csinos mezővárosa, Komáromtól vagy két mérföldnyi távolságban, gyönyörű regényes vidéken, a Vértes hegyláncz oldalán. Jelenleg lakosainak száma a 10,000-et meghaladja; s minthogy környékén kies szőlőhegyek és erdők, több halastó, meleg források és fürdők, szép szántóföldek és rétek, s gazdag gyümölcsösök találtnak, nemcsak népélete és forgalma élénk, hanem az itteni tartózkodás is felette kellemetes. Legnagyobb nevezetessége miudazáltal régi várépülete, a 600 holdnyi tért elfoglaló tó partján, szép angol kerttel. S ehhez járul még a hely érdekes multja, melyről számos történeti emlék és kútfői tudósítás tanúskodik.

Mindamellettt Tata történetét hazai történetiróink önálló figyelemben még nem részesítették, s históriai mű, mely tüzetesen annak multját helybeli és országos jelentőségéhez képest, mélyebb tanulmányok alapján felvilágosítaná, még nincsen. A kegyesrend két érdemes tagja, Szaiff János és Cserhalmy Józsefnek, az itteni gymnasium 185⁶/₆-ki és 187⁴/₄-ki Értesítvényeiben, az előbbi »Tata mint volt és van«, — az utóbbi »Visszapillantás Tata multjára« czimű értekezései, mindaz, mit e tárgyban elismerésre méltót bírnak. De a dolog természetében fekszik, hogy — mivel a gymnaziumi értesítvények általán véve közhasznú munkálatokat nyújtani igen, de fontosabb történelmi problémákat megfejteni különben is hivatva nincsenek — ennél fogva az említett két érte-

kezést, habár szépen feldolgozva vannak, és számos érdekes történeti adatot is tartalmaznak, inkább becses úttörőnek, mint tárgyát teljesebben feldolgozó munkának tekintem. Ezek mellett a »Vasárnapi Ujság« (1859. november 20. 47. sz. a. az 555. lapon), s »Magyarország és a Nagy Világ« (1874. augusztus 30., 35. szám a. a 429. lapon) Tatát és annak várát képekben tüntette fel, s illetőleg ismertette meg a nagyobb közönség számára.

Tatát különösen azon körülmény teszi nevezetessé, hogy volt idő, a mikor e vár előkelő királyi mulatóhelyet képezett, s hogy több nemcsak magyarországi, hanem külső, és általános európai fontosságú ügy is itt döntetett el.

A magyar királyok egykori nevezetesebb mulatóhelyeit már évek óta tüzetes történelmi tanulmány tárgyává tettem; s így Tatáról sem lehet megfeledkezni. Miután pedig Budáról, Visegrádról és Diósgyőrről vizsgálódásaim eredményét már a hazai történetkedvelő közönség elé terjesztettem; szabadjon ma Tata egykori fényéről is szólnom.

E feladatomat akkép jelzem meg közelebb, hogy néhány általános történelmi megjegyzést a vár és városnak a török világ előtti múltjából előrebocsátván, azt mint királyi mulatóhelyet veszem szemügyre, s e tekintetben kiválólag előbb Zsigmond, és azután Mátyás királyaink koráról fogok szólni.

I.

Tata történetének jelességét annak geographiai fekvése eléggé indokolja. A vértesi hegylánc keleti részében fekvén, a török világ felfogása szerint, mint magyarországi véghely, Komárom elővárának tekintetett. Azonban általános felfogáshoz képest, s az előbbi időre vonatkozólag, geographiai positionja a Balaton-Bakony, és a Duna-Rába-Rápcza közt még sokkal fontosabb; mert oly ponton áll, hol a Budától kétfelé, t. i. Székesfehérvár és Visegrád-Esztergom felé szétágazó uti vonal ismét összpontosulván, Komárommal együtt az egész vidéknek nyugat felé nevezetes stratégiai jelentőséget adott. S e körülménynek kell tulajdonítani azt, hogy *Tata* története közvetlenül Esztergom és Székesfehérvár történetével, s

második sorban Buda és Visegrád történetével is szoros összefüggésben áll, s hogy névszerint — midőn Zsigmond alatt fénykorát élte, — nevezetességét csak akkép érthetjük teljesen, ha egyszersmind az eme városokban történeteket is fejtegetésünk körébe vonjuk.

E helyütt csak röviden jegyzem meg, hogy e vidék már a rómaiak korában nevezetes volt; — hogy nincs okunk Szaifflak azon nézete ellen kétséget támasztani, ki Reichardt »Orbis antiquus« című munkájának (Nürnberg, 1822.) alapján azt véli, hogy az itteni tó »lacus felix« nevét viselte, az annak partján lévő helység pedig »Ad lacum felicem«-nek nevezetett; ¹⁾ — s hogy a magyar honalapítás után, midőn hazánkban a keresztyénség gyökeret vert, előbb a szentséges életnek színhelyévé vált, és ennek folytán ott oly helység támadt, melyről a XIII. és XIV. századi okmányok már elismeréssel tesznek említést.

Még szent István korában ugyanis a királynak előbbi keresztyája és nevelője, az apuliai eredetű San Severinói Deodat, szent Péter és Pál tiszteletére itt egy apátságot alapított, mely a pannonhalmi apátsággal kezdettől fogva szoros összefüggésben állt, mely később is hazánk egyház-történetében híres maradt, és melynek címjét újabb időben is királyaink adományozták ²⁾.

¹⁾ L. Schönwisner István: In Romanorum iter per Pannoniae ripam Commentarius Geographicus. I. rész. Buda, 1780. 146. l.

²⁾ »Geyza Dux — mond IV. Béla 1263. okmányában, melylyel az említett apátságot megerősíti — et Sanctus Stephanus filius eius sibi, ob gratiam et merita Comitis Deodati, qui erat unus ex principalibus tunc Regni Hungariae, qui quidem Comes adiutor convertendi gentes incredulas et rebelles fidei veritatis, ac legis Divinae propugnator et propagator sibi, qui etiam Sanctum Regem Stephanum, cum Sancto Adalberto Episcopo de fonte baptismatis sublevavit, magnam partem Regni Hungariae eidem Comiti Deodato hereditarie tradiderunt et contulerunt, praecipue tamen villam, quae Tata nominatur sibi, eidem praefato Comiti perpetuo possidendam, aut certe cuicumque vellet alteri vendendam, aut gratis pro Deo libere donandam et legendam, propriam et liberam haberet facultatem; praesertim cum idem Comes Deodatus absque heredibus permaneret, et proles non haberet, cogitan sibi, de consensu et voluntate et permissione Sancti Regis Stephani, praedictam villam Tata cum omnibus iuribus, libertatibus et utilitatibus praesentibus et futuris suprascriptis pro

Az itt alakult helység pedig az apátságához tartozott, s mint »villa Tata« a XIII. században okmányilag említették ¹⁾. Már az elnevezés »villa« azt mutatja, hogy Tata akkor tekintélyes helység volt ²⁾. S erről még inkább tanúskodik azon körülmény is, hogy a XIII. században mások itt szintén jogokat és birtokot kerestek és nyertek is. ³⁾

A viszonyok rendes fejlődésének egyik következtése az volt, hogy az Anjou királyok korában Tata jelentősége is emelkedett, s hogy midőn vára — habár csak ideiglenesen is — királyi mulató- és székhelyül szolgált, végre a helység is várossá lett. Ekkor azonban az apátságnak idevonatkozó tulajdona is megszűnt.

Robert Károly és nagy Lajos királyaink idejéből Tatára nézve ugyan minden közvetlen és határozott tudósítás hiányzik ⁴⁾. De Zsigmondnak, mikor nejével Mária királynéval

testamento perpetuo Monasterio Beatorum Petri et Pauli Apostolorum de dicta Tata, quod ipse Comes fundaverat et dotaverat, legavit, donavit et in aevum concessit. Et in signum huius rei et facti praefatus Rex Sanctus Stephanus dictam villam ob reverentiam et memoriam dicti Comitis Deodati, et testamenti facti per ipsum, Tatam nominavit, quod pater spiritualis interpretatur vulgariter, volens per hoc intelligi posterum, quod esset donatio et concessio spiritualis, et non saecularis« stb. (Fejér Cod. Dipl. Regni Hung. IV. köt. 3. r. 103. sk. II.) Ez okmányt IV. László király is megerősíté. Egyébiránt San Severino Deodatra nézve érdekesek a hazai krónikák tudósításai is. (Chronicon Posoniense lib. II. cap. 1. §. 19., ed. Toldy Budán 1852. 25. l., Chronicon Budense, Chronicon Thurocz II. r. 10. fej.). — A tatai apátság történetére nézve l. Fuxhoffer Domián: Monasteriologia Regni Hungariae, 2. kiad. Czinár Mór által, I. köt. Pest, 1858. 196. sk.

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 3. r. 25., 104. stb. II.

²⁾ Wenzel Gusztáv, Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben (akad. ért.), Budapest, 1877. 39. l. — Ennek értelmében említették II. Béla királynak egyik 1138-ik okmányában a »terra civitatis de Thatta« (Fejér Cod. Dipl. Hung. II. köt. 111. l.).

³⁾ Erre vonatkozik III. Sándor pápának 1260. ápril 28-ki bullája, Fejérnél Cod. Dipl. IV. köt. 3. r. 24. l.

⁴⁾ »Mily időtől — mond Szaiíf — bír Tata városi kiváltsággal, azon okmány hiányából, mely által azt nyerte, meghatározni nehéz; annál is inkább, minthogy némely régebbi okmányokban »civitas«, s néhány későbbiekben »villa« név alatt fordul elő.« Tata a mint volt és VAN. 15. l.

nálunk mint király uralkodott, egyik 1388-ki okmányában Tata »civitas«-nak neveztetik ¹⁾. Az apátságnak tulajdona ott azon időben kiváltképen több malomra vonatkozott; azonban Bebek Imre országbirónak egy 1391-ki ítéletlevelében maga a helység erdejével együtt már mint István nádor birtoka említették ²⁾. A malmok kérdése tehát az, mely Tatának akkori jelentőségéről különösen tanúskodik. Mert az itteni tónak lágy és tartós vize, és ennek gyenge lefolyása, malmok fentartására kiválólag alkalmas volt. Igen érdekes Zsigmond királynak 1388-ki, a pannonhalmi conventhez intézett iktatási parancsából megtudunk, hogy az apátságnak Tatán hat helyen volt malma ³⁾, s hogy 1398. a nyitrai püspök egyházi helyettese (Vicarius in spiritualibus) előtt ez apátság és egy oda való polgárnak özvegye közt egy ilyen malom iránt per folyt ⁴⁾. Ez alkalommal több tatai polgárról név szerint is nyerünk tudósítást ⁵⁾.

S ez volt Tatának állapota, midőn 1411 körül Zsigmond király birtokába jutván, ez időtől fogva 1440-ig számos és

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. X. köt. 1. r. 445. l.

²⁾ Nos Comes Emericus Bebek Judex Curiae Serenissimi et Magnifici Principis domini Sigismundi stb. quod cum dominus Stephanus Palatinus acceptis Stephano filio Marcus Regio, et Magistro Dionisio Capituli Budensis hominibus sabbato proximo post festum Pentecostes in anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo praeterito ad facies quarundam silvarum ad possessionem suam Tata vocatam spectantium stb. accedendo stb. Datum in Wissegrad tricesimo secundo die octavarum festi Beati Georgii martiris, anno Domini 1391. (Az eredeti után.)

³⁾ A malmok kérdése Tatán már a XIII. században fontossággal bírt (v. ö. Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 3. r. 444. l.) Zsigmondnak 1388-ki okmányában a fent jelzett 6 malom egyenkint említették, mindenik »molendinorum super fluvio Civitatis Tata in sex locis habitorum« saját nevén. Ezekon kívül egy »molendinum Abbatissae Ecclesiae Beatae Virginis de Insula Strigoniensi« is van hivatkozás. (Fejér Cod. Dipl. X. köt. 1. r. 445. l.)

⁴⁾ »Pro religioso viro domino fratre Egidio Abbate Monasterii Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum de dicta Thata, contra providam dominam relictam quondam Pauli filii Bartha, nunc vero consortem Omodei filii Pauli de Zaak civis de eadem Thata . . . super facto molendini« stb. (Az eredeti után.)

⁵⁾ »Johannes literatus et Albertus Institor civis de Tata praedicta« stb. u. o.

részben főfontosságú német-birodalmi és európai nemzetközi ügy elintézésének színhelyévé lett; azután pedig a Rozgonyiaknak inscribáltatott, kikől azt Mátyás király váltotta ki. Mátyás király korában Tatának ismét nevezetes szerep jut; de korántsem emelkedett előbbi előkelő fontosságára. Mátyás halála után fia Corvinus János örökségét képezte, kitől azonban rövid idő múlva II. Ulászló király birtokába jutott; s ennek, valamint fia II. Lajos királyok korában, mint hazai történetünk egyik kétes színű, nevezetes városa említettik, míg végre 1543. a törökök hatalmába került.

A városnak a XV-ik és XVI-ik századokban volt állapotáról több egykorú okmány nyújt felvilágosítást. Ezek szerint két részből állt, Ó- és Új-Tata, (Vetus és Nova Tata). A tulajdonképeni város Ó-Tata volt, mely másképp Magyar-Tatának (Tatha Hungaricalis) is nevezetett. Ettől Új- vagy Tót-Tata (Tatha Slavonicalis) külön állt; s habár szintén város volt, azért az előbbinél — mint látszik — mégis csekélyebb jelentőséggel bírt. Mindkettőről van okmányi tudósításunk.

Ó-Tatán ugyanis 1490. nagyszámú zsidók laktak, kik arról vádoltattak, hogy uzsoráskodással a lakosokat kiszorolják. Ennélfogva Corvinus János, mint Tatának földesura Csicseri Orosz Mihály és Borswai Péter tatai váruagyainak azt hagyta meg, hogy Tata városból és annak környékéből a zsidókat űzzék el¹⁾. Ennek folytán az említett Csicseri Orosz

¹⁾ »Nos Johannes Corvinus Slavonie, Lyphouie et Oppanie Dux etc. natus Serenissimi Principis condam domini Mathie Hungarie, Bohemie Regis, Ducisque Austrie etc. felicis reminiscencie, tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod nos Judeos in civitate nostra Thatha residentes istinc relicere statuimus ex eo, quoniam considerando sacris legibus contrarium esse, Judeos crucifixi Christi inimicos Christianis simul cohabitare, et cum eisdem conversari, nolentes nos sacrosanctis legibus in hoc offensus esse; preterea ex eo, quia Judei ipsi omnes fere oppidanos nostros, et reliquos jobagiones circum commorantes usurarum exactionibus enervauerunt, nobisque ex hoc et aliter plurima dampna fenerationibus eorundem Judeorum emersa esse conspeximus. Propterea vobis Egregiis Michaeli Oroz de Chychyr, et Petro Borswai castellanis Castri nostri Thatha seriusius committimus, quatenus Judeos omnes in dicto oppido nostro commorantes, si qui adhuc istinc superessent, remoueat et reficiatis, resque, et bona ac domos dictorum Jude-

Péter Ó-Tatán két házat szerzett meg, melyeket előbb Mózes és Abraham zsidók birtak; s melyek tekintetében most Ó-Tatának városi tanácsa számára, a város pecsétje alatt birtoklevelet adott ki; úgy hogy egyszersmind a tatai polgárok közé fölvétetett.¹⁾

orum in prefato oppido nostro habitas pro vobis recipiatis, et illo quo malueritis ad vsum et commodum vestrum retinentes, vendendi et statuendi habeatis facultatem plenarium; harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in Alba Regali altero die festi Exaltacionis Sancte Crucis anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo.

(Az eredeti után.)

Johannes Corvinus
Dux manu propria.

¹⁾ »Blasius Kalmar Judex, Petrus Vylbalm, Blasius Bartha, Emericus Zabo, Paulus Elye, Andreas Meuzaros, et Michael Varga, (nec non) Michael Farkas, Johannes Sywegh, Franciscus Zendi, Benedictus Boros, Blasius Thar, Gregorius Fewcyen, cives oppidi O-Thata nuncupati, ad perpetuam rei memoriam. Presencium insinuacione nouerint vniuersi presentes litteras inspecturi: Quia Illustris Johannes Corvinus Lyphouie et Oppanie Dux, et Dominus noster, natus videlicet Serenissimi Principis condam domini Mathie Hungarie etc. Regis, sollicitiori et vigilanciori cura, pia mentis intencione intendens non tantum dampna rerum ex multiplici ac varia feneratione et vsurarum exactione, sed et animarum letales et corruptos atque pestiferos morbos, quibus ipsi jobagiones nostri oppidi predicti ex cohabitacione Judeorum, inimicorum videlicet Jesu Nazarení Christianorum omnium Regis grauabantur, vulnerabantur et infleiebantur; qua consideracione ductus ipso Judeos e medio nostri eiecit et expulit, duasque domos, videlicet Moysi maioris et Abraha, Egregio Michaeli Oroz de Chychyr alias castellano castrí de eadem Thata, ob fidelium ipsius seruiciorum eidem Domino nostro fauoroso impensorum, tradidit, dedit et assignauit, cum omnibus terris, videlicet arabilibus et incultis ad easdem pertinentibus, jure sui patronatus habendas, inhabitandas et possidendas presentibus et futuris temporibus irrevocabiliter perpetuo; Nos quoque ob ipsius Egregii Michaelis Oroz iam fati placidam fauorabilitatem, et beneuolam pietatem ad nos et conciuos nostros ostensam, eundem in nostrum conciuem recipimus, et hic in nostri medio in premissis domibus inhabitare consensimus pari et unanimi consilio. Quod si maluerit, extunc eidem concedimus, vt easdem domos, cuiunque voluerit apto se tempore offerenti venalem faceret, et venderet condigni precii estimacione pensata, perpetuo in filios filiorum habendas, inhabitandas et possidendas nullo vsquam penitus contradicente. Pro cuius testimonij firmitate appensione sigilli oppidi nostri, quo in talibus vsi sumus, duximus consignandam. Datum in iam dicto oppido

Uj-Tatára nézve Zsigmond királynak egy 1415-iki okmánya említhető fel, melylyel Miklós fiának Györgynek, apáti soltésznek és uj-tatai vendégnek, a városi tanács kérésére mind soltész, mint pedig várospolgári jogosítványait megerősíti ¹⁾).

O-Thatha feria sexta proxima post festum Beati Michaelis archangeli anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo.

(A bőrhártyán írt eredeti után, melyről a város pecsége fejtér-kék színnel zsinóron függ.)

¹⁾ Nos Sigismundus stb. m. c. p. p., quod nos ad humillime supplicacionis instanciam fidelium nostrorum Pauli Judicis, Martini et Domini litterati — — — civium nostre Ciuitatis Vy-Thata, Georgio filio Nicolai, hospiti seu incole nostro de eadem, sculteto de Apathy, hanc specialis nostre gratie prerogativam duximus faciendam, vt ipse Judicatum suum, seu Sculteciam vulgo Rychter nuncupatum ipsum iusto juris titulo concernentem, cum omnibus suis pertinencijs seu vtilitatibus quibuslibet — — — ad eundem Judicatum seu Sculteciam spectantibus, dum et quando ad eandem Ciuitatem nostram Wy-Thata, vel alias quo sibi placuerit voluntati, se transferre voluerit moraturum, pro se reservandi, aut eundem filijs seu fratribus, aut proximis suis, vel alijs quibus maluerit personis, perpetuo ascribendi, legandi, impignorandi, aut vendicioni exponendi, cum eo iure quo idem seu eadem ad ipsum dinoscitur pertinere, liberam tutam et securam habeat facultatem vigore et testimonio presencium mediante. Quocirca vobis fidelibus nostris Reuerendo in Christo patri domino Hynkoni Episcopo Nitriensi, Gubernatorique Abbacie Monasterij Zobor, ceteris etiam Gubernatoribus seu Abbatibus predicti Monasterij pro tempore constituendis, ac eunctis eorundem officialibus presentibus et futuris presentes visuris firmissime precipimus et mandamus, quatenus prefatum Georgium Scultetum racione preuia, vltra et contra formam premisse nostre gratie per nos ei modo quo supra facte, nullatenus compellere seu astringere debeat, nec sitis

II.

Tata, Zsigmond és Albert királyok korában.

Longinus vagyis Dlugos János lengyel történétíró szerint, miután Zsigmond római és magyar, s Jagjel Ulászló lengyel királyok közt 1412. márczius 15-én, Lublyón béke és szövetség jött létre, s a két király némi időig Kassán tartózkodott volna, Ulászló számos lengyel főúr és nemes kíséretében, Magyarországon Zsigmondnál hosszabb látogatást tett; úgy, hogy Kassáról együtt elindulván, s Tokajon, Debreczenen, Váradon, Diósgyőrön, és Egeren keresztül utazván, május végén Budára érkeztek, hol fényes ünnepek tartattak, s honnan előbb Csepel szigetére, ezután pedig Székes-Fehérvárra, *Tatára*, Neszmélyre, Esztergamra és Visegrádra rándultak ki, a honnan Ulászló király azután Mária Nostrán át Morvaországba ment, melyen át visszautazott országába.

Nem tartozik feladatomhoz e főérdekű utazást tüzetesen fejtegetni; s úgy szintén azon kritikai megjegyzéseknek méltatását is mellőzöm, melyeket annak egyes részletei ellen Katona után a legtöbb magyar, valamint több lengyel történétíró is, s ezek közt legújabbán Caro Jakab felhoztak ¹⁾. Csak azon tényben állapodom meg, hogy az említett utazás alkalmával a két király Tatát is meglátogatta, mely ekkor már királyi birtok volt.

Láttuk fennebb, hogy 1398. Tata még István nádornak,

ausi modo aliquali, si nostram grauissimam indignacionem uitare formidatis in hac parte; presentes etiam post earum lecturam semper reddi edicimus presentanti. Datum Constancie octauo die festi Sacratissimi Corporis Christi anno Domini M^oCCCC^oXY^o. Regnorum nostrorum Hungarie etc. XXIX. Romanorum vero quinto. (Az eredeti után.)

¹⁾ Katona István, Historia critica Regum Hungariae XII. köt. 105. l. Caro Jakab, Geschichte Polens III. köt. Gotha, 1869. 385. sk. II. — Különbösen a fenn jelzett történétírók kritikai nehézségei és kételyei inkább a királyok és más fejedelmek budai összejövetelére és annak tárgyalásaira, mint az utazásra vonatkoznak, melynek egyes részletei is az azon korból reánk maradt okmányokkal teljes összhangzásban vannak. Minket pedig itt nem a budai congressus története, hanem inkább csak ez utazás érdekel.

és nem a királynak volt tulajdona ¹⁾, s nincs is határozott tudósításunk, hogy mi módon lett azzá. Azonban van egy 1411-iki okmány, mely szerint Zsigmond már ott tartózkodott, s Tata várát és uradalmát kétségen kívül bírta ²⁾.

Mindamellet az 1412—1424-iki évekből csak igen kevés adatunk van, melyek Tatának akkori jelentőségéről biztos tudósítást nyújtanának. Legtöbbet az egykori német birodalomnak Zsigmond király és római császár korából való regestakönyvei tartalmazznak, melyeknek eredetie 8 egészrét kötetben, a bécsi császári titkos levéltárban őriztetik.

Ezeknek tanúsága szerint ugyanis Zsigmond 1419. márczius 12-én (Reminiscere vasárnapján) Székesfehérvárott ³⁾, s ápril 6-án (feria quinta ante dominicam Palmarum) Tatán volt, s innen több a német birodalomra vonatkozó intézkedést bocsátott ki; névszerint azon napon a Langheimi monostor

¹⁾ István nádor mint Tata birtokosa 1392. Tatán »feria quarta proxima post festum Epiphaniarum Domini« egy érdekes okmányt adott ki, a hol ezeket mondja: »Quod licet nos quondam particulam terrae Sancti Nicolai et Sanctae Margarethae vocatae, de jure et de facto Monasterio Beatorum Apostolorum Petri et Pauli de Tata pertinentem ad tempus in usum populis nostris de dicta Tata applicassemus; ac etiam quoddam pratum mester rethe vocatum iuxta fluvium Füzegh adiscens, quod etiam per praedecessores nostros occupatum de facto cognovimus; et etiam quoddam molendinum dicti monasterii, quod nos ex inductione quorundam per jobagiones nostros de Tata praedicta penitus feceramus devastari stb.; praedictam terram, pratum et molendina praedicta, ipsi monasterio supradicto remisimus et restituimus pleno jure quo ad ipsum pertinere dignoscebatur monasterium« stb. (Fejér Cod. Dipl. Hung. X. köt. 2. r. 88. l.)

²⁾ Sigismundus stb. Capitulo Ecclesie Agriensis stb. Cum nos quondam possessionem Zenthmoelos vocatam, nunc habitatoribus destitutam, iuxta fluvium Tycie in communitate possessionis Roph appelle, in Comitatu Heues-Wyuariensi adiacentem simulcum sibi fideli nostro Stephano filio Stephani de Nana, et per eum suis heredibus et posteritatibus vniuersis stb. contulerimus stb. (iktatási parancs). Datum in Tatha feria sexta proxima ante festum Beati Thome Apostoli a. D. 1411. (Az eredeti után.) Ez időtől fogva több okmányra találunk, melyeket Zsigmond Tatán adott ki; s méltán jegyzi meg Szailf: »Zsigmondnak többszöri itt mulatásából nem alaptalanul lehet Tatát királyi birtoknak tekinteni.« (Tata a mint volt és van 16. l.)

³⁾ G. betű alatti regestakönyv 40. lev.

(monasterium Langkheim) privilegiumait négyes levélben erősítette meg; s az ezután való napon (Tate fritag ante Palmorum) Péter augsburgi püspöknek Nesselwangen mezővárosra nézve vásártartási privilegiumot adott ¹⁾.

Ugyanazon év május 15-én Gara Miklós nádor Győr és Komárom vármegyék részéről Tatán közgyűlést tartott.

Mint hogy Zsigmond 1419. szeptember havában Magyarországot elhagyta és csak 1422. ápril végén tért vissza, azután pedig folyton folyva másutt volt elfoglalva: Tata őt csak 1423. végén látta ismét.

Ez év november 24-kén Zsigmond még Székesfehérvárott volt, hol több német birodalmi ügyet intézett el, s ennek folytán több okmányt és rendeletet (»Geben zu Wissemburg in Vngern an Sant Katherinen abend«) adott ki. Azonban már december 8-án Tatán találkozunk vele. Ilyenek voltak: 1. az, melylyel Frankfurt városnak a szent-mártoni census, (gewöhnliche Steuer mit namen cylfhundert schilling Heller Frankfurter Werung) átvételét nyugtatványozta ²⁾; — 2. az, melylyel a franconiai vámokat szabályozta ³⁾; — 3. az, melylyel Franconia és Bajorország számára a közbékét (Landfrieden) hirdette ⁴⁾; — 4. az, melylyel Vilmos hennenbergi grófnak a vérjogot (»der Ban vber das Blut zu richten) adományozta. ⁵⁾

Az 1423. december hótól 1426. augusztus végéig lefolyt idő Tata történetében különösen fontos; s kiválólag az 1424. évre vonatkozó tudósítások azért érdekesek, mert Zsigmond királynak életirója, Windeck Eberhardt akkor Magyarországon, és többször Tatán is személyesen jelen volt, s ehhez képest azokról, a mik itt történtek, mint szemtanú tudósít ⁶⁾

¹⁾ U. o.

²⁾ A német birodalom II. alatti regestakönyv 15. b. lev.

³⁾ U. o. 17. b. lev.

⁴⁾ U. o. 16. és 17. lev.

⁵⁾ U. o. 17. a. lev.

⁶⁾ Droysen János Gusztáv, Eberhard Windeck, Lipse, 1853. (Abhandlungen der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Lipse, 1853. 175. sk. ll.)

Megjegyzendő, hogy a konstanci zsinatnak befejezése óta (1418. május hó végén) a német birodalomban, névszerint pedig Csehországban a legbonyadalmasabb és felette nehezen elintézhető ügyek egész tömkelege torlódott össze, melyeknek a szükséges gondot szentelni Zsigmond szokott modora szerint nem mutatott ugyan nagy hajlandóságot, de melyeknek tisztába hozását, továbbra elhalasztani már nem igen lehetett. Ezekhez járult még a görög-török kérdés is; úgy, hogy míg nyugaton amazoknak gyors elhatározásra volt szükségök, keleten a byzanci császárt sem lehetett már többé segítség nélkül hagyni.

E kérdéseket Zsigmond Magyarországon akarta elintézni; s ennek folytán 1423. végétől kezdve Budán, Visegrádon, Esztergomban, Tatán és Székesfehérvárott tartattak tárgyalások, melyek szoros összefüggésben álltak egymással, és az egész európai világra nézve nagy fontossággal bírtak. Ezeket tehát — ha Tatának e tekintetben jelentőségét akarjuk felismerni — itt egybe kell foglalnunk; habár a tárgyalás nem egyformán történt, s Tatán csaknem kizárólag csupán az olasz ügyek intézettek el.

Zsigmond — miután 1422-iki krakkói látogatása alkalmával Ulászló lengyel királyhoz való viszonyát úgy, a hogy rendezte — első gondját az akkor legfontosabbnak tartott kérdésre, *hussita* kérdés elintézésére fordította.

Huss Jánosnak a konstanci zsinaton történt elégetése Csehországban véstetjes nyugtalanságok lángját idézte föl; főleg Wenczel császár halála után (1419.) nyert az oly kiterjedést, hogy az ebből keletkezett belháború Zsigmond és Albert uralkodását mindinkább felzavarta, s hogy az utóbbinak halála után még Magyarországra is elterjedt, hol a belforrongás csak Mátyás királynak eszélylyel párosult erélye által fojtatott el. E tárgyról alább még bővebben fogok szólni; s így itt csak röviden azt jegyzem meg, hogy e bonyodalmak lecsillapításának kérdése Zsigmond helytelen bánásmódjának következtében kezdettől fogva kijátszotta annak erejét, s túlszárnyalta intézkedéseinek hatását. Az 1419-ki brünni morva országgyűlésen történt időszerűtlen szigorú föllépése azt eredményezte, hogy a lázadás egész Cseh-

országban elterjedt, s hogy cseh királylyá koronáztatása — mivel a hussiták Prága várost hatalmukban tartották — nagy nehezen, csak nevezetes katonai erőnek kifejtése mellett 1420. július 28-án mehetett véghez. Vithold lithvániai hercegnek cseh ellenkirálylyá választatása, valamint helytartója, Korybut Zsigmondnak föllépése a viszonyok megváltoztatására döntő befolyást ugyan nem gyakorolt. Azonban a hussiták ereje mindinkább gyarapodott, úgy, hogy Zsigmond ellenök Prágánál két csatát veszített, és tőle Hradstint és a Visehradvárat is elfoglalták. Mindamellett a hussiták is folyton folyva párthasonlásban állottak; s a pártoknak egyike az u. n. prágaiak vagyis tulajdonképi utraquisták fegyverök szerencsésjének daczára 1423. két követet küldtek Magyarországra Zsigmondhoz, hogy véle kibéküljenek. Zsigmond ezeket Székesfehérvárott fogadta, s bizonyos engedélyezések mellett ki is egyezkedett velök; midőn azonban baha érkeztek, küldöik Zsigmond föltételeit nem fogadták el.¹⁾

Zsigmondnak Rosenberg Ulrichhoz, csehországi pártjának fejéhez intézett leveleiből egyébiránt az tetszik ki, hogy

¹⁾ »In derselben zeit (1423.) also vmb Martini, also ich zu dem konige komen was gein Vngern, do hetten die Hussen vnd Beheim ir potschafft in Vngern bej dem romischen konig, vnd huben an zu tedigen, vnd begerten: Sie wolten sich wider zu dem Cristen glawben stellen, das Im der konig wolte alles das vorgeben, das sie wider In getan hetten; vnd wolten dorzu pusez emphahen von des babestes gewalt. Also ging der romische konig zu ratte mit seinen fursten vnd herren, vnd mit dem Placentinus von Rom. Do wart dem konig geratenn, er sollte es tun. Also tat es der konig, vnd saut es In zu. In derselben zeit, vnd in derselben potschafft raither Butschka von Schalawize, vnd her Johan von den Hermansteteln, die zwene, vnd komen zu Weissenburg in Vngern, do der heilig konig Sant Steffan, Sant Emmerich sin sun begraben ligen, an Sant Elizabeths tage. Also wart die sach beslossen, das der romisch konig den Hussen allen iren willen tun wolte. Also ritten sie wider hinweg. Do sie aber gein Prag komen, vnd wolten wannen, ire botschafft were gar schlecht. Do was es alles nichts denn eitel lügen. Wenn die Prager, Hussen vnd Kezer die hetten sich voreint vnd vorratt mit dem Tischko; vnd worent vnd pliben schelcke, Hussen vnd Kezer, also si vor waren.« Windeck Hist. vitae In. Sigismundi 114 fejt., Mencken Script. Rer. Germ. I. köt. 1168. l. — V. ö. Palacky Ferenczet, Geschichte von Böhmen III. köt. 2. r. Prága 1851. 343. l.; ki egyúttal a cseh követek neveit is Csasztolowicz Putara és Opoesnoi Jánosra igazítja helyre.

az említett tárgyalások nemcsak Székesfehérvárott, hanem Tatán is tartattak.¹⁾

Zsigmondra nézve az alkudozásoknak eredménytelensége igen kellemetlen volt; mert ez nemcsak Csehországban nem szilárdította meg állását, hanem a németek előtt, kik a hussitáknak nyílt ellenségei valának, még ama gyanúba is hozta, hogy ezekkel, vagy legalább egy részökkel titkos egyetértésben volna. De más tekintetben sem járt el irányukban annyira ügyességgel, hogy az ekkori fővezérek Ziska János halála után (1424. október 10.) soraikban beállott szakadást saját érdekében felhasználta volna. A hussiták négy pártja, t. i. a taboriták, árvák, horebiták és prágaiak, nemcsak együttvéve, hanem külön-külön is tekintélyes fegyveres erőt képeztek. Azonban Zsigmond királynak feladata az lett volna, hogy helyes bánásmód által a felingerelt kedélyeket lecsillapítsa, a vezérek követeléseit megvizsgálja, méltányos kívánalmakat teljesítsen, s elégséges erőnek esélyes alkalmaztatása mellett a pártoskodást saját érdekéhez képest alakítsa, de főképp a tömeg fanatizmusát elfojtsa. Ő azonban a hussitizmus bajain nem segített, sőt számos olyat is elidegenített magától, kik különben barátjai és hívei lettek volna. S míg egyrészt a hussiták egyre tovább terjeszkedtek, másrészt a katolikusok előtt a kristohussitizmus gyanujába esett, s egész sajtósságos módon, ünneppélyes nyilatkozattal e vád ellen védelmezte magát.²⁾

¹⁾ L. 1423. nov. 24. és nov. 30-ki s 1424. jan. 20. ápr. 14. okt. 10. és 30-ki leveleit Palačkynál, Archiv český. I. köt. Prága, 1840. 17—21. l.

²⁾ »An dem offerst oben als man zalté von Cristi gepurt vürzeln hundert vnd vir vnd zweinzig Jore, do kam der bischoff von Meideburgk, der war ein von Schwarzenburg, gein Offen in Vugern, vnd kam mit Ime der herzoge Zimpincko von Troppawe. vnd also sie des abendes komen waren, do lis der romische konig Sigmond alle die zu Offent war ent zusammen ruffen, fursten, herren, ritter vnd knechte. Deutschen Ungern vnd Walhen, Windisch, Bolanden vnd Beheim, vnd der waren will in der grossen stuben zu Offenn. Do hub der romische konig Sigmond an zu reden vnd zu clagen: Wie das ymme oft vnd vill zu wissen were wie das er bezeichnet würde, wie das er ein Hus vnd Kezer were vnd das die husserige vnd kezerige also lange werte, were die schulde sein etc. Nu woren do in gewurtigkeit zwenn burger des rattes von Nurnberg, die nam der konig bej der hant, vnd furte sie voll hinzu furpas bey di herren, vnd sprach: Der almechtig gott von hymell erkennet

A hussita kérdés azonban a német birodalom viszonyaira is kedvezőtlenül hatott. Mert azon csapások, melyeket Zsigmond seregei a hussitáktól szenvedtek, a kedélyeket a német birodalomban is elidegenítették a királytól, s tekiutélyét megingatták annyira, hogy talán ez volt főoka annak, hogy a tanácskozásokat Magyarországra helyezte át; a hol azon surlódásokat és differentiákat, melyek a német birodalom rendei közt különben fenforogtak, a maga hasznára felhasználni, s a hatalmasok sympathiáját magának megszerezni igyekezett.

S Magyarország — az előbbi idők vészteljes pártoskodásai és szomorú reminiscenciái után is — már 1403. óta, a mikor t. i. Zsigmond a nemzettel kiegyezkedett volt, neki tervei kiviteléhez minden események közt csakugyan biztos támaszt is nyújtott. Mert a midőn a konstanci zsinat az egyház belső békességét helyreállította volt, a magyar egyházban surlódásoknak vagy üldözéseknek nyomára sem akadunk, s Magyarország főpapi és főuri rende a több tekintetben igen népszerű királyhoz híven ragaszkodott. A köznemesség, ha teljesen kielégítve nem volt is, azért az új rendezésben — mely az egyesek anyagi jólétét, s személyi és vagyoni biztonságát biztosította, s másrészt a nemzet tekiutélyét a külső Európa előtt emelte — mégis megnyugodott. A városok, melyek csak ez időben jutottak politikai és társadalmi jelentőségöknek öntudatára, nemcsak megbízható hűséget, hanem áldozatokra kész magatartást is tanúsítottak. S királyának szavára még az uralkodása alatt több kedvezményben részesített parasztnép is készséggel hajolt; úgy hogy általan véve az ország közhangulata különösen abban látszott örömet találni, ha szemben a csehországi hussita mozgalmakkal és a német birodalom kétséges viszonyaival, a világ előtt azt mutathatja, hogy mily erő van Magyarországbán, ha a király és a nemzet közt bizalom és egyetértés áll fenn.

alle herzen wol, vnd weiss, das vns die kezerige zu Beheim recht lait ist. Nu his ein purger von Nurnberg Paulus Schurstabe, der ander Ortflöbe; die antwortent dem romischen konig: Ey gnediger herre, tue Ewr Guad noch das peste dorzu. Also meint der romisch konig Sigmond Wolte vnsrer bruder der konig zu Bollant, so mochte diese kezerige zu Beheim nicht so grosse sein. — Windeck, Hist. vitae Imp. Sigismundi 126. fejezet, Mencken Script. Rer. Germ. I. köt. 1177. l.

Ezen conjuncturák közt a német választófejedelmek 1424. kezdetén Bingenben összejövén, január 17-én azt határozták el, hogy egyesülve, Zsigmondnál a birodalom szükségleteinek, bajainak és panaszainak elintézését sürgetni fogják, s e célból követtséget küldtek hozzá.

Zsigmond ekkor Lengyelországból visszatérve, s a lengyel király, és veje Albert ausztriai herceg segítségéről biztosítva, a követtséget, mely őt aprilhóban Székesfehérvárott kereste, nem ott fogadta, hanem Budára rendelt számára nyilvános audientiát. Ez aprilhó 25-én tartatott meg, s ez alkalommal a követeknek Zsigmond azon választ adta, hogy panaszaiuknak nem ő az oka, hanem a birodalom fejedelmei és rendei; midőn pedig a követek újból felszólaltak, haragra fakadt, és a választókat még hiszegőknek és lázadóknak is szidalmazta. Csak a jelen volt skandináviai király Erich és Branda praenestei bíbor-püspök és pápai követ közbenjárásának volt köszönhető, hogy ekkor a király és a választók közt formyszerű szakadás nem állt be.¹⁾

Zsigmond mindamellett a német birodalom ügyeinek elintézése végett, szent Mihály napjára Bécsbe birodalmi

¹⁾ »Also man schreib nach der gepurt Christi XIII. hundert vnd vier vnd zweinzig Jar, komen die kurfürsten rete mit namen herr Johann von Born bischoff von Wirzburg, vnd her Rabe bischoff zu Speire, einer von Helmstat, des bischoffes von Meinz ret, Dittorich kemerer, des herzogen von Haidelwergk hoffmeister, des bischoffes von Colle (Köln) vnd von Trier rete, des margrafen von Brandenburg rete, der durchsessse her Johans etc.; die komen zu dem romischen konigk in Vngern gein Weissenburgk in der heiligen marter wochen. Also beschauete sie der romisch konig gein Offen zu komen, vnd inzusehen sein do zu warten, so wolte er zu In komen. Do sante der romisch konig nach den retten, das si zu yme komen, also sie auch teten. Do nam der konigk zu yme den kardinal Placentinus, vnd den konigk von Dennemarek, vnd ander sein rete, und verhorte der Kurfürsten potschafft. Do sie ire potschafft hetten geworben, do was der romisch konig gar zornig, vnd schrei lawte, vnd gab In zornige antwort vnd sprach: Hetten wir den Kurfürsten also hoch geschworn, als sie vns getan haben, wir wolten wol anders mit Im vmbgen, denne sie mit vns tun. Also griffen der konig von Dennemarek, vnd Placentinus, vnd ander heren dorunter, vnd stiltten das. Vnd gingen do zu rate, vnd waren wol vnzweihen tage bei dem romischen konig.« Windeck 117. fejt. 1169.

gyűlést hirdetett, melynek megnyitását azután november 27-kére halasztotta el.

E birodalmi gyűlésnek története, — melyről különben a rajnai választók akkor elmaradtak, s azt kérték, hogy a tanácskozások a jövő év február havára tűzessenek ki, — itt feladatombhoz nem tartozván; a birodalmi regestakönyvek alapján csupán azon németországi ügyeket akarom felemlíteni, melyek ekkor Magyarországon, és nagyrészt Tatán rendezettek.

Első helyen a bajor örökösödés kérdését említem fel, melyet János Straubing-Alsóbajor hercegek halála után (1425. jan. 6.) ennek öröksége iránt, a négy rokon t. i. Lajos, Henrik, Ernő és Vilmos, wittelsbach-bajor hercegek közt, kik mindnyájan IV. Lajos császárnak unokái voltak,¹⁾ kellett elintézni. A bajor hercegek, Windeck tanúskodása szerint, 1424. csaknem folytonosan Zsigmond udvaránál tartózkodtak, s így Tatán is gyakran megfordultak. A János halála által megnyitott örökség körüli tárgyalások is itt kezdődtek; az ügy azonban csak 1429. ápril 26-án Pozsonyban döntetett el végleg egy számos tagból állott és a király elnöklete alatt tartott bíróság ítélete által, melylyel a straubingi hagyaték négy részre lett felosztva. Felemlítendő, hogy eme bíróság az ügy természeténél fogva nagyrészt német fejedelmekből állt ugyan; hogy azonban az esztergomi érsek, a zágrábi, az egri, a veszprémi és váradi püspökök, Garay Miklós nádor, s több más magyar főurak is vettek abban részt.²⁾

Nem csekélyebb fontossággal bírt a szász választó-fejedelemség örökösödése iránti kérdés is, midőn 1422. november hóban III. Albrecht választó fejedelem kimultával az aszkaniai fejedelmi család kihalt. Zsigmond 1423. január 6-án Pozsonyban a választó-fejedelemséget hűbérül, harczos Frigyes (Fridericus bellicosus, Fridrich der streitbare) miszniai örgrófnak, a hussita háboruk alatt teljesített nevezetes szolgálataiért.

¹⁾ A wittelsbach-i háznak másik ágából, mint a melyből Otto magyar király (megh. 1312.) származott, kinek nemzetsége fiával Henrikkel 1333. halt ki.

²⁾ Aschbach József, Geschichte Kaiser Sigmunds, III. köt. Hamburg, 1841. 280. sk. l.

latokért adományozta. Ezzel azonban az ügy még nem volt elintézve; mert Frigyesnek hatalmas vetélytársai voltak (Vilmos braunschweig-lüneburgi herceg, Erik szász-lauenburgi herceg, Hohenzollerni Frigyes brandenburgi örgrófnak fia János, és Lajos pfalzi választó fejedelem fia Ruprecht), kik a szász választófejedelemséget a maguk számára igyekeztek elnyerni. Ezeknek más módon történt kielégítése után Frigyes 1424. Magyarországra jött, s itt Tatán Zsigmondtól az ünnepélyes investitúrát megnyervén, erről az okmány Budán augusztus 1-jén (am sant Peterstag ad vincula) adatott ki.¹⁾ S így jutott a wetlini dynastia a szász választó fejedelemség birtokába, s emelkedett hatalmasan annyira, hogy a habsburgi dynastia után a XVII. századig a német birodalomnak leghatalmasabb fejedelmi családja volt.

Különösen érdekes (VIII.) Erik, az egyesült skandináviai országok királyának látogatása Zsigmondnál Magyarországon, ki mint a nagy Margit, a három éjszaki ország 1397-ki kálmári uniója alapítójának (megh. 1412.) utódja, s a német birodalomnak is egyik fejedelme, több oly közjogi ügyben volt érdekelve, melyeknek elintézése Zsigmondtól, mint római királytól függött. Közelebbi ismeretséget már 1422. Krakóban kötöttek egymással — mikor a lengyel király menyeközjénél mint vendégek találkoztak — s Erik ez időtől fogva különös ragaszkodást tanúsított Zsigmondhoz. 1424. Zsigmondot Magyarországon, a Tatán 1423. december 16-kán (Donnerstag vor sant Thomastag) kiadott idézési parancsnak²⁾ következtében kereste fel, a mikor Windeck is itt tartózkodott; s ennek folytán ittlétéről Windecknek munkájában is több közvetlen tudósítást találunk.

Ez év szeptember 26-án Zsigmond, Ulászló lengyel királyhoz írt egyik levelében ekkép szól: Procedimus iam versus Tatam obviam Regi Daciae (Daniae)³⁾; — a miből az tűnik ki, hogy Erik király 1424. október havában már Ma-

¹⁾ Dumont, Corps universel diplomatique du droit des gens II. köt. 2. rész, La Haye, 1726. 180. l.

²⁾ Birod. regesták. II. köt. 18. b. l.

³⁾ Caro Jakab: »Liber Cancellariae Stanislai Golek,« a bécsi akadémia Archivumának XLV. kötetében 419. l.

gyarországban volt, a hol mintegy fél évig tartózkodott,⁴⁾ s ez idő alatt a szent földet is meglátogatta.⁵⁾ Midőn egyébiránt Zsigmond közte és a szlezvigi hercegek közt 1424. június 28-án mint választott bíró Budán az ítéletet hozta, Erik nem volt Magyarországon.⁶⁾ Különben Erik király ittléte kettős jelentőséggel bírt. Mert nemcsak saját ügyeinek rendezéséről gondoskodott, hanem segédkezet nyújtott Zsigmondnak is néhány, Magyarországot illető, ügyei elintézésében. Első tekintetben Zsigmond a szlezvigi hercegséget neki ítélte s arra nézve — az ellenfél részéről a róm. székhez történt felebbezésnek daczára — elhatározta, hogy az infeudatiót neki adja;⁷⁾ — sőt a német birodalomra vonatkozólag még nemeslevelek és jegyzői diplomák kiadására is felhatalmazta.⁸⁾ Zsigmond ügyei tekintetében már fennebb láttuk, hogy a német birodalom dolgaiban a király és a választófejedelmek közti meghasonlásra nézve interveniált;⁹⁾ s midőn az utóbbiak követői töle elbucsztak, ezekkel is érdekes eszmecseréje volt, melyről Windeck értesít részletesen.¹⁰⁾ Működése azonban a magyarországi viszonyokra is kiterjedt, s e tekintetben Windeck szintén egy igen nevezetes példát említ fel.

Midőn t. i. a királynak sógora, Borbála királyné testvérével, Cillei Frigyes nevével, Frangepán Erzsébettel, István leányával és a híres bán Frangepán Miklós nővérével nyolcz évig fennállt házasság után, ennek egyik udvari hölgye Desenitz Veronika iránt való szerelmétől elragadtatva, nejétől több év óta elválva élt, s ezt — miután vele a család barátjainak közbenjárása folytán 1424. szinleg ismét kibékült

¹⁾ Erik 1425. tavaszán már ismét Dániában volt. Dahlmann F. K. Geschichte von Dänemark, III. köt. Hamburg, 1843. 126. l.

²⁾ Katona Istv., Historia Crit. Regum Hung. XII. köt. 426. l. Aschbach Gesch. K. Sigmonds III. köt. 193. l.

³⁾ Allen K. F. Geschichte des Königreichs Dänemark, ford. Falck M. Kiel, 1846. 189. l.

⁴⁾ Ez ügyre nézve l. Aschbach id. m. III. köt. 191. sk. l. Allen id. m. 188. sk. l., Dahlmann id. m. III. köt. 89—120. l.

⁵⁾ Az okmány kelt Budán, 1424. jun. 28. Pontanus Hist. Dan. 574. l.

⁶⁾ Windeck 117. fej.

⁷⁾ Windeck 125. fej.

— a legközelebbi éjjel ágyában megfojtotta: Zsigmond ez által igen kellemetlen helyzetbe lett hozva. Windeck Eberhard, ki akkor a király udvaránál tartózkodott, az esetet elbeszélvén, azon további tudósítást is adja, hogy Cilley Frigyes nővéréhez, Borbála királynéhoz Frangepán János, Erzsébet unokatestvérének boszuja elől menekült, s hogy Zsigmond — midőn ez a rokonán elkövetett méltatlanságért a gyilkosnak megbüntetését követelte — az ügynek elintézését Erik skandináviai királyra bízta.¹⁾ Windeck az esetről bővebb felvilágosítást nem

¹⁾ »In derselben zeit kam geriten graff Friderich von Cyli der romischen konigin bruder, des alten grafen sun con Cyli gein Offen. Dem zeich man offenwahrlich, er hetto sein weib getottet; die was ein greffin von Zeuge, also das auch gelaut mert wart. Do kam nach Ime der Junge graffe Hans von Zenge auch gein Offen; der was derselben fraven swester sun. Vnd der sprach denselben Friderichen zu kempfen, wenn er weisen wolte, das er Im seine mumen in seinem bette getottet hetto. Vnd wart do ein grosses geschrei. Also sante der romisch konig Sigmund zu In peiden, vnd gepot In fride zu haben in seinem lande. Das machte die konigin, wenn graff Friderich ir bruder was. Also schide der konig den peiden einen tag far sich zu Offen in die vesten, do zu vorhorn ir paider clage vnd antwort. Do stund graff Hannus von Zenge, groff Niklaus sun, vnd clagete offenbarlich vber groffen Friderich von Cyli, wie er mit seinem weibe in zorn gewesen were wol acht Jare lang, vnd das hetto gemachtein slossweip (Concubine), das derselbe groff Friderich hat noch heutiges tages. Vnd vmb solche zweynunge manig tag gehalten vnd gewisset, was zwischent den vorgenanten Friderich vnd seinen weibe, des vorgenanten graf Hans mume (vorgangen). Vnd doch auff das leste ein fruntlichkait zwischen den paiden elichen lewttten gemacht wart, das doch die greffin von Zenge nit gern tet; vnd sprach: Liben hern vnd frunde, was scholl dise fruntschafft; ich weis wol, das mon mich morgen bej meinen hern tot vindet. Do sprachen: Nit also! Ir seit gesumet vnd gutlichen gerichtet; Ir sollet, ab Got wil, lange mit libe Lebenn. Also lis es die gut greffin gut sein, vnd ging mit Irem hern schlafen; des morgens was die Edeln greffin tot. Do sprach graff Friderich von Cyli seinen Junckfrawen: Get zu ewr frawen vnd sehet wie es ir gegangen sey. Do die Junckfrawen zeif ir in ire kamer komen, do was die frawe tot; do hub sich ein grosse clage. Do raif graff Friderich hinweg. Also sprach graff Hannus von Zengen: Das graff Friderich Ime seine mume vnd sein selbs eliche hawsfraw in irem bette an seiner seiten zusammen vertedinget getottet hetto; das war, das wolte er Im wissen, wie wol er Im nit gut genug were; vnd der ander rede luten vil zu Offen in der konigin stuben in der vesten. Do sante der konig zu dem konige von Dennemarek; vnd die zwene konige namen es zu In, vnd vn-

nyujt; azonban más kútfőkből tudjuk, hogy ez alkalommal Eriknek, nyilván Borbála királyné közbenjárására, Frigyes-től a büntetést elhárítani sikerült. Később mindazáltal Frigyes Veronikát nőül vevén, ez által saját atyját Cilley Hermant annyira fölbőszítette, hogy most ez követelte a királytól fia megbüntetését. Zsigmond ennek folytán azután Frigyeset nejével együtt elfogatta, s mindkettőt Hermannak adta át, ki fiát több évig börtönben tartotta, Veronikát pedig a fürdőben megfojtatta.¹⁾ Egyébiránt tudva van, hogy idő folytán Frigyes atyjával ismét kibékült, s hogy 1436. Zsigmond által birodalmi fejedelem rangjára is emeltetett.²⁾ A Frangepánok pedig, némi kárpótlásúl, többnemű kedvezményekben és kitüntetésekben részesítették.³⁾

Tatán az eddig említett ügyek csak részben intéztettek el, s részben Székesfehérvárott vagy Visegrádon, különösen pedig Budán voltak tárgyalva. Annál érdekesebb tehát Tata szempontjából a gelderni hercezség öröködésének kérdése melynek elintézése III. Renald hercegnek férfi maradék nélküli kimulta után (1423.) Zsigmondtól függött, s mely csaknem kizárólag Tatán tárgyalatott. Maga az ügy egyébiránt fejtegetésem köréhez nem tartozván, csak röviden azt jegyzem meg, hogy arról Windeck munkája 112. és 130. sz. fejezetei nyújtanak részletes tudósításokat; — a ki épen ez ügy érdekében volt Konrád mainuzi választó fejedelem s az egmondí ház egyik oldalrokona által Magyarországra küldve, s itt 1423. október havától 1424. őszig tartózkodott. Zsigmond Tatán

terstuden es zu richten stb.« Windeck, 129. fejt. Menckennól id. m. 1179. és 1180. B. — Ugyanazon történetet beszéli el Aeneas Silvius, Historia rerum Friderici III. Imp., Straszborg, 1685. 54. l., ki mindazáltal Erzsébet »filia Nicolai Comiti Croatiae«-nak nevezi.

¹⁾ Aeneas Silvius id. m. 55. l. — Chmel József. Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian I. I. köt. Hamburg, 1840. 147. l.

²⁾ Chronicon Cilliense, Hahn S. P. Collectio Monumentorum veterum et recentiorum, II. köt. Braunschweig 1724. 682. sk. II.; — Aeneas Silvius id. h.

³⁾ P. o. Frangepán Miklós privilegiuma, hogy vörös viasszal pecsételtesen, kelt Székesfehérvárott 1425. ápril 11-ben. Birod. Regestakönyvek. II. köt. 83. b. l.

1424. augusztus 15-én János egmondi grófot törvényes maradékaival együtt az egmondi grófság rangjára emelte¹⁾; augusztus 16-án pedig fiainak Arnoldnak és Vilmosnak a gelderni és jülich hercezségeket, mint birodalmi hűbéreket adományozta. S a mennyiben ezzel a hercezségek jogainak megerősítése összefüggésben volt, az új gelderni hercegek emberei a díjak fejében 16,000 magyar forint lefizetésére voltak utasítva. Zsigmond e pénzből 6000 forintot azonnal Sofia cseh királyné és bátyja Venczel özvegye, és 10,000 forintot György bazini gróf számára utalványozott. A gelderni ügy ez elintézésének mindamelllett nem volt tartós megmaradása, s abban már 1425. lényeges változások történtek²⁾.

A mi a többi 1424. és 1425. Tatán eldöntött német birodalmi ügyeket illeti, 1425-re vonatkozólag Katona azon kérdést fejtegeti: »Quibus mensibus se (Zsigmond) Tatae potissimum detinuit?« néhány magyarországi ügyen kívül pedig a külföldre nézve csak azt mondja: »Innuuit Kerchelichius, Sigismundus Ecclesiae Pataviensi diploma, quo limites illius Diocesis confirmavit, dedisse Tatae, anno Domini 1425.«³⁾. — S csakugyan érdekes, hogy e nagyhirű történétírónk Kerchelichnek említett rövid megjegyzését — melylyel ez egyebet nem akar kifejezni, mint, hogy abban János zágrábi püspöknek, mint Zsigmond kancellárjának volt része⁴⁾ — oly fontosnak tartotta, hogy arra mint különös nevezetességre hivatkozik. Már fennebb láttuk, hogy a német birodalom

¹⁾ »Wir Sigmund stb. (tekintetbe véve érdemeit) des Edlen vnd getruen Johan herren vnd grauen zu Egmond« stb. »dorumb denselben Johansen, vnd sin eliche Kinder, sane vnd töchter, die er hat vnd furbass ewiclich gewianet, vnd die von Im vnd denselben kinderu mit Iren genossen elich geboren werden, gewirdiget, geedelt, erholet vnd zu rechten Grauen vnd Grefynen zu Egmond in gotes namen erhebet vnd gemachet stb. Geben zum Totas an vnsere lieben frawentag assumptionis 1424.« Birod. regestakönyv H. köt. 456. l.

²⁾ Aschbach József, Geschichte Kaiser Sigmunds, III. köt. Hamburg, 1841. 237. l. A fenn idézett 1424. augusztus 15-iki és 16-iki okmányok is a birodalmi regestakönyvben keresztül vannak hűzva.

³⁾ Katona István, Historia Critica Regum Hungariae, XII. köt. Buda, 1790. 444. sk. ll.

⁴⁾ Kerchelich Boldizsár, Historia Cathedralis Ecclesiae Zagrabiensis, Zágráb, év nélkül, 35. l.

ügyeire nemesak János zágrábi püspök, hanem Palóczy György, esztergomi érsek, továbbá Rozgonyi Péter egri, Rozgonyi Simon veszprémi, és Kusali Jakab Dénes váradi püspökök, valamint Garai Miklós nádor, és több más magyarországi főúr is nem csekély befolyást gyakorolt. Mindezekről történetíróink keveset tudnak, Pray és egyéb történétíróink csak a hussiták küldötteinek és Erik dániai királynak Magyarországon létéről tesznek rövid említést. A német birodalmi regestakönyvek az általam felhozott ügyeken kívül még számos másról is tesznek tanúságot, melyek az 1424—1426-iki években Tatán lettek elrendezve.

Ezekről részletesen szólni szintén nem szándékozom, s röviden csak azon megjegyzésre szorítkozom, hogy a fontosabb esetek közt, Zsigmond a Lajos érsek és aquilejai patriarcha és hűbérnökei (Lehensmannen) között való differentiák kiegyenlítése tárgyában Tatán rendelkezett¹⁾; — hogy a német rend és a lengyel király között való egyenetlenségek kérdésében mint közbenjáró ugyanott járt el²⁾; — hogy a rigai püspök jogainak biztosításáról szintén Tatán gondoskodott³⁾; hogy a Reusz-i⁴⁾ és a Montforti grófok szintén itt nyertek

¹⁾ »Wir Sigmund stb. (hogy ez ügyre nézve) dem wolgeboren Hermann dem eltern Grauen zu Cilli vnd in dem Seger, Ban in den Windischen Landen, vnsere lieben Sweher« (meghatalmazást adott). Geben zum Tottes am Sampstag vor dem Sontag als man singet Oculi 1425.« Birod. regesták. H. köt. 76. l.

²⁾ Commissio pro Paulo de Rudorff Magistro Generali Ordinis Teutonicí de Prussia in negocio Regni Poloniae et Nove Marchie de ereccione metarum cum Regno Poloniae. Datum Tate XXIV. Maii 1426.« U. o. H. köt. 117. l.

³⁾ Sigismundus stb. pro Hennyugo Archiepiscopo Rigensi infirmit privilegium Caroli IV. dno. Prage kal. septembris 1357. »Datum Tate Vesprimiensis Diocesis die XV. Maii 1426.« (U. o. H. köt. 115. b. l.); — és ugyanazon helyen és napon a regaliák engedélyezése. (U. o. H. köt. 116. l.)

⁴⁾ »Wir Sigmund stb. der edel Heinrich von Plawen vnsere vnd des Richs hofrichter — — In vnd seinen vettern dem edeln Heinrichen dem eldern, vnd Heinrichen dem jungeren Rewsen von Plawen herren zu Grayez, vnd Heinrichen, Heinrichen vnd Heinrichen gebrudern herren zu Gera, vnd Heinrichen vnd Heinrichen gebrudern herren von Wyda (megerősíté privilegiumait) Geben zur Blindenburg an vnsere lieben frawentag visitacionis 1426.« U. o. H. köt. 133. l. — Ugyan Reisz-Plaweni

több kedvezményt¹⁾ stb. Egyes német birodalmi városok, névszerint Augsburg²⁾ polgárai, Frankfurt³⁾ stb.; — egyes fejedelmek, püspökök, kolostorok és nemesek is itt nyertek részint új jogokra, részint régebbi jogaikra nézve királyi megerősítést stb.⁴⁾ Tíz infeudatio és 10 nevezetes privilegium közül,

Henriknek 10,000 forint köteleztetik le »Totis Mitwoch nach des heil. creutztag Inventionis 1425.« U. o. H. köt. 55. b. l.

1) »Der edle graf Hug von Montfort herro zu Pfammenberg« pfannenbergi és bregenczi hűbéreinek meghosszabbítását nyeri. »Geben Totias am heiligen Pfingstabend 1426.« U. o. H. köt. 117. l.

2) »Arma pro Johanne Vlrico et Johanne Mewtzig de Augusta«; — és »Arma pro Johanne Hallertawer de Augusta.« »Datum Tate in octava Corporis Christi 1426.« U. o. H. köt. 117. b. l.

3) A zsidó-adó tárgyában »Geben zu Totes am nechsten donerstag nach vnserer lieben frawentag assumptionis« 1424. Az okmány szövegét l. Janssen János, Frankfurts Reichs-correspondenz I. köt. Frankfurt 1863. 341. l. — IV. Károly privilegiumának »der Messe in der Stat Frankfurt vff dem Meyne« megerősítése; — és »das sy die Juden zu Frankfurt bey Irer verschreibung behalten« károsításuk nélkül; mindkettő »Geben zum Totes am Donnerstag nach assumptionis Marie 1424.« Regestakönyv H. köt. 49. l.

4) P. o. *Torner Gáspár* számára hűbér adományozása »Geben zum Totas am Dinstag vor Sant Bartholomeustag (aug. 22.) 1424. Birod. regesták. H. köt. 49. b. l. — »Christophor von Sellinon freuen von Huenwilt sun hat empfangen den lamber ezehenden zu Sweicz. Geben zum Tottes am Sontag nach Sant Mathoustag (szep. 21.) 1424.« U. o. H. köt. 52. l. — *A regensburgi püspök* számára, »Confirmatio privilegii Rudolphi Imperatoris de a. 1285. pro Episcopo Ratisbonensi, nempé comiciam in Stauffe, iudicium sanguinis, piscacionem a ponte Ratisbone usque fluvium Chez-nach, et per terras usque Stauffe (l. Ried Tamás, Codex chronol. dipl. Episcopatus Ratisbonensis, I. köt. Regensburg 1815. 606. l.). Datum Tate XXVIII die Octobris 1424.« Birod. regesták. H. köt. 52. b. l. — *Torringer Gáspár* számára »Wir Sigmund stb. das der Hoelgebörn Heinrich pfalzgraf bey Rin vnd Herzog in Bayern, vnsere lieber Oheim vnd furst in vnsere gegenwertikeit, do wir nechst zu Nuremberg waren, das Recht vmb solche zuspruch die Caspar Torringer zu Im zu halten meinet stb. (ezen követelésnek eléget tett). Geben zum Tottas am Sant Dionisijtag (okt. 9.) 1424.« U. o. H. köt. 53. b. l. — *A leuchtenbergi gróf* számára: »Wir Sigmund stb. der Edel Hans Lantgraff zu Leuchtenberg vnd grane zu Hals (bűnvádi hatóságot vagyis vérfogot, Blutbann-t nyer) Geben zum Tottas am Sant Symonis vnd Sant Judetag (okt. 28.) 1424.« U. o. H. köt. 55. l. — *Wildungsmawr Konrad* számára: Data est melioracio armorum Conrado de Wildungsmawr, videlicet in clipeo corona. Datum Tate in die

melyeket Zsigmond 1424. német ügyekben adott ki, hat és hat (tehát összesen 12) Tatán lett kiadva; s 1425. hat ilyen infeudatio közül kettő, és tizenkilenc privilegium közül tíz szintén Tatán kelt stb.

S ehhez hasonló Tatának nevezetessége az *olaszországi* ügyek rendezésében is. E szempontból kiválólag Olaszország északnyugati határának kérdése, a milanoi herceg ügye, és a velencei háború veendő tekintetbe.

Ez időben Olaszország észak-nyugati határvidékein a savoye-i hercegség, a montfortei grófság, és több vidék, a svajcziak szövetségének közösségébe léptek.

Savoye-t mint a birodalom hűbérét az akkor az egyházi schisma történetében híres Amadé gróf bírta, kit Zsigmond 1416. február 20-án emelt hercegi rangra. Ez 1424-ben terjedelmes birtokánál fogva minden szomszéd fejedelem, vidék és város közt a leghatalmasabb lévén, a birodalom érdekeinek fentartása végett ezekkel, s különösen a svajcziakkal szövetséget kötött, melyet Zsigmond Tatán, augusztus 17-én megerősített¹⁾. E szövetség különösen Svajcz történetében

Sanctorum Simonis et Jude Apostolorum 1424.« U. o. H. köt. 52. l. — *Peilugriess meződvos* számára: (Vásártartási jog engedélyezése.) »Datum Tate in die Sancti Galli (okt. 16-án) 1424.« U. o. H. köt. 52. b. l. — *Hora Konrad* számára: »Collatio armorum. Datum Tate in die Sancti Galli 1424.« U. o. H. köt. 52. b. l. — *Aranus aroziai püspök* számára: »Littera Comitatus. Datum Tate die XX. Februarii 1425.« U. o. H. köt. 79. l. — *Henrik, Adolf és Gellért holsteini grófok* számára: (Megintés, hogy a fennálló rendszabályokhoz tartassák magokat.) »Geben zu Totis XII. März 1425.« U. o. H. köt. 77. b. l. — *Muleni János Vilmos és János Egly* számára: »Melioratio armorum. Datum Tate XII. die Marcij 1425.« U. o. H. köt. 78. l. — *Az auwei kórház* számára: »Das Spital zu Auwe (a würzburgi püspöki megyében; vámjog engedélyezése) »Geben zum Tottoz am Sontag Letare (márt. 18.) 1425.« U. o. H. köt. 79. l. — *Wolfstein Jakob* számára: »Der veste Jakob von Wolfstein (több privilegium megerősítése). Geben zum Tottoz am nechsten mitwochen vor dem Sontag Judica (márt. 3.) 1425.« U. o. H. köt. 78. l. — *Günter magdeburgi érsek* számára: (Az ezen érsek és Hala város közti, bizonyos kihágások és károsítások tárgyában hozott ítélet). »Datum Tate Vesprimiensis Diocesis, die XXVII. Martij 1425.« k. 1. H. köt. 80. l.

1) »Sigmundus stb. cum Illustri Amadeo Duce Sabaudie, Principe et consanguineo nostro carissimo, cum Scultetis, Bajlinis, Administrato-ribus, Magistris Civium, Consulibus, et Communitatibus Civitatum de

bir nagy fontossággal¹⁾). Zsigmond azonban annak nagy hasznát, névszerint Savoye keleti szomszédságában lévő vidékekre vonatkozólag, Amade herceg és bírótársai által akkor hozott ítéletének fogamatosságát alkalmával vette²⁾). S alig lehet kétség, hogy ezzel Zsigmondnak más, több intézkedése is összefüggésben állt; p. o. midőn Vilmos montforti grófnak az ellene kimondott birodalmi kiközösítés büntetését (Reichsacht) 1424. szeptember 11-kén elengedte³⁾); — s a midőn a genfi fő nyugati partlakosait 1425. június 28-kán, különös pártfogása alá veszi⁴⁾ stb.

Nem sokkal ezután Milano ügyei is komolyabb szint kezdtek öltetni. A herceg Visconti Fülöp Mária Angelo ugyanis, ki Carmagnole Francesco sokféle és hasznos szolgálatait tapasztalta volt, ettől rossz tanácsosok által félrevezetve, nemcsak kegyelmét vonta meg, hanem őt, sértő bánásmód által annyira felingerelte uralkodása ellen, hogy ez Amadé savoye-i herceghez menekült, s Milano ellen Savoye és Velence közt

Berna, Friburgo, in Veltland, Turgoo, Solothern, Lucerna, Sviez, Vre, Vnderwalden, Czug et de Glaris, et omnibus alijs in eorum liga existentibus» egyezsége lép. »Datum in Tata XVII. Augusti.« A német birodalom regestakönyvei II. kötetében 45. b. lapon.

¹⁾ V. ö. Johannes von Müller, Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft III. könyv 2. fejezet (Stuttgart és Tübinga, 1832. XII. köt. 262. sk. II.)

²⁾ »Sigismundus stb. Magnificorum Brunerij de la Scala Sacri Romani Imperij Verone et Vincencij Generalis Vicarij, et Guillelmini Comitum de Prato, ac honorabilis Johannis de Melanensibus de Prato Doctoris Decretorum, Consiliariorum nostrorum« (ügyességében bízván, őket végrehajtó meghatalmazottjainak nevezi ki) »in sententia alijs per Illustrem (A) medum Ducem Sabaudie, Johannem Archiepiscopum Tatarensem, et Vilhelmum Episcopum Lozanensem Commissarios, inter Beruenum et Richardum de Rarogina ex vna, et Communitatem Valisensensem parte ex altera lata stb. Datum Tate Jaurionis Diocesis, die XVI. Augusti a. D. 1424.« A birodalmi regestakönyvek II. kötetében 45. b. l.

³⁾ Birod. regestakönyvek II. köt. 52. l.

⁴⁾ »Sigismundus stb. quod pro parte communitatis piscatorum in lacu Gebonnensi a civitate Gebonnensi usque Novam Villam continuando circum circa piscandum stb.; cum sit rei veritas, quod nullus habeat jus in predicto lacu, nisi Nos et Sacrum Imperium stb. Datum Wissegradi die XXVIII. junii 1425.« U. o. H. köt. 94. l.

szövetséget igyekezett eszközölni; a mi azután a milanoi herceget arra indította, hogy Zsigmondhoz, ki különben hozzá barátságos indulattal nem viseltetett, különös követséget küldött, s annak királyi védelmébe adta magát. Zsigmond a követséget Tatán fogadta, s a hercegnek két levéllel válaszolt, melyek egyike 1426. május 2-kán Esztergomban¹⁾, másika pedig május 12-kén Tatán²⁾ kelt. S talán e követség volt egyik indító oka annak, hogy Zsigmond — ki különben is Dalmacia tengerpartja és szigeteinek a velencei köztársaság által történt elfoglalása miatt a flórenczi köztársaság intervencióját el nem fogadta, Velence ellen fegyveres erővel szándékozott fellépni — már ez időben kezdett a velencei háborúra előkészületeket tenni³⁾.

¹⁾ »Datum Strigonij, die secunda mensis Maii, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto.« Eredetije papíron az olasz királyi milanoi levéltárban.

²⁾ Datum in Tata die duodecimo mensis Maii, Reguorum nostrorum anno Hungarie etc. quadagesimo, Romanorum XVI. et Bohemie sexto«. Eredetije u. o.

³⁾ Például szolgálhat Zsigmondnak következő oklevele: »Sigismundus stb. notum facimus stb. Dum tam antiquas oppressiones et violentias, occupationes iurium nostrorum et Imperij Sacri, ac etiam Coronae nostri Regni Hungarie in mentis nostre acie revolvimus, quam noviter illata multiplicia gravaminum genera recensimus; in se ipsam mens nostra reflectitur stb. Haec et alia non facile numeranda dispendia pio pensantes affectu, pro reformatione et recuperatione iurium Sacri Imperij et Corone Regni nostri Hungarie brachij nostri dexteram extendimus stb. Sane de fidei constantia validi Hermannii Groten de Ore familiaris nostri et Sacri Imperij fidelis dilecti, quem ad nostra et Sacri Imperij servicia implenda expertum, promptum et sollicitum scimus existere, plenissime confidentes; sibi animo deliberato et ex certa nostra sciencia, auctoritateque Romana Regia, damus, concedimus et attribuimus plenam, liberam et omnimodam potestatem et facultatem, ut ipse cum sua comitina et societate coadunata, et disposita classe omnium amicorum et sociorum, quos ad hoc negotium invitare et habere poterit, omnes et singulos nostros, ac Sacri Romani Imperij, ac etiam Regni nostri Hungarie amulos, hostes et rebelles, paganos et Christianos, et presertim Venetos, nostros et Imperij Sacri, et Corone nostre Regni Hungarie publicos et rebelles hostes, ipsorumque terras, domitia, civitates, castra, fortalicia, tanutas, galeas, naves, homines, subditos, res pariter et bona quaecumque, tam in mari, quam in terra hostiliter invadere, capere, dampnificare, recipere, captivare et detinere, ac illa omnia et singula, que

Más olaszországi ügyekről, melyek szintén ez időben tárgyaltattak Magyarországhoz, azért nem szólok tüzetesen, mert Tata történetével közvetlen összefüggésben nem állanak. Csak arra vonatkozom még, hogy »Tatae die XXII. Martii 1422« adatott ki Zsigmond parancsa, melylyel a brabantiakat a burgundi hercegek panaszára perbe idézte ¹⁾.

Keleten a byzanci császárság fennállását a törököknek napról-napra mindinkább terjeszkedő hatalma, már végveszéllyel kezdte fenyegetni. S még közelebb volt érintve Magyarországnak biztossága, a magyar koronához tartozó Bulgáriának és Szerbiának folyton folyva hanyatlóbb és kétségesebb állapota miatt. Sőt már előjelek is mutatkoztak, hogy ha csak valami váratlan kedvező fordulat be nem áll: Bosznia, valamint Albániának Magyarországtól függő része is, legközelebb szintén el fognak veszni.

sic per ipsam, suam comitiatum, societatem et sibi assistentes capta, acquisita et obtenta fuerint, vendere, alienare, et in usus suos proprios iuxta beneplacitum suae voluntatis commutare et erogare valeat atque possit, Decernentes et auctoritate Romana Regia statuentes stb. Ilcireso Sublimitatem Regum Francie, Anglie, Dacie, Suecie, Norwege, Hispanie, Portugallie, Aragonie fratrum nostrorum carissimorum affectuosius rogamus; nostris et Imperij Sacri Principibus Spiritualibus at Secularibus, Comitibus, Baronibus, ac Regnorum nostrorum, Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. subditis et fidelibus cuiuscunque preeminencie, status, gradus, ordinis et condicionis existant, ad quos presentes peruenierint, precipientes districte et mandantes, nostre gratie sub obtentu, quatenus prefatum Hermannum, ipsiusque societatem, gentes, famulos, adiutores et assistentes, in premissis aut aliquo premissorum non impediunt, seu impediri per quempiam quouis modo permittant stb. Volumus tamen et expresse cauemus, ne prefatus Hermannus, sua comitiata, societas et sui adiutores, sub colore prefate potestatis sibi concessae, quempiam hominem Christiane fidei professorem, nostrum non hostem publicum inuadere, aut eorum bona tangere aut aliquo modo capere hostiliter presumant, sub gravi nostri et Sacri Imperij indignatione. Insuper cum nos cum Turcis treugas federis ad biennium iniuimus, nolimus, et districte inhiuimus et inhiuimus, ne prefatus Hermannus cum sua comitiata et adiutoribus ipsos Turcos et ipsorum bona tempore treugarum in mari seu terra inuadat, seu ipsius dampna inferre aliquo modo presumat. Presentibus nostris literis ad predictorum Venetorum ad pacis reductionem, seu treugarum federa duntaxat duraturis stb. Datum Tate XXVI. die Marcij (1425).¹⁾ A német birodalom regestakönyvei. II. köt. 51. sk. II.

¹⁾ A birodalmi regestakönyv II. kötetében 78. l.

Ily körülmények közt tehát természetes, hogy Zsigmond a görög és török ügyekkel már régóta foglalkozott.

A konstantinápolyi keresztyénekkal már azon alkalmalmmal ismerkedett meg közelebbről, mikor még 1396. a nikapolyi ütközet után tengeren ismeretes körutazását tevén, Konstantinápolyt is meglátogatta. Midőn pedig később római királynak lett megválasztva (1410.), s mint ilyen a nyugati egyház belső békeségének helyreállításában sikeresen fáradozott, a keleti keresztyének is az ő segítségétől kezdték sorsuknak kedvezőbb fordulatát reményleni.

A német birodalom regestakönyveiben kelet nélkül Zsigmond királynak egy Galeazzo Fülöp Mária milanoi herceghez intézett levele találtatik bevezetve, melyből az tetszik ki, hogy a milanoi herceg — mint látszik, a konstanci zsinat befejezése után, tehát 1418. táján — Zsigmond és a törökök közt békét igyekezett közvetíteni.¹⁾ Tudva van, hogy a törökök

¹⁾ A levél a következő: »Illustris princeps, fili carissime. Gratum habemus plurimum et acceptum, quod nobilem Benedictum Fulchum oratorem tuum ad tractandum inter nos et Teucros pro treugarum inducijs transmissis; quem tanto gratiori suscepimus animo, et singulis negotiorum nostrorum agibilibus et consilijs libenter admisimus, quanto ipsam tam legalem, quam fidelm et constantem reperimus ab experto. Et quamvis tue dilectioni prius iuxta decursus temporum crebro circumstantias illarum rerum scripsimus; tamen, quia ipso Benedictus singulis gestis, et pretactis treugarum negocijs per longum temporis spacium, non parcaus persone sue, visarumque discrimina nullipendens, magno labore sudauit, omniaque claro oculo circumspexit. Et ipse quoque ea et multa alia de intencione mentis nostre ad tuam dileccionem per ordinem debent deducere, et viue vocis oraculo clarius informare. Verum, carissime fili, quia importanciam tantarum rerum ad melius auspicio Domino successuram ad noticiam Sanctissimi Domini nostri Summi Pontificis deferre nobis videbatur opere precium, ut et Sua Sanctitas de eisdem tractatibus sit instructa, et tuam sollicitudinem, quam facis pro bono Christianorum et Sacri Imperij claris recognoscat. Rogamus ergo filiationem tuam cordintine obsecrantes eandem, quatenus eundem Benedictum pro hys rebus ad Sue Sanctitatis conspectum velis nostri intuitu quantocius destinare; iniungendo sibi, ut etiam tui parte, et tanquam tuus orator fidelis, inter dominum nostrum Summum Pontificem et Nostram Maiestatem se ingerat pro perfecto concordio et intelligencia inter Ecclesiam — — —, concipere possit fiduciam, et Sua Sanctitas et Ecclesia de nobis non minus filialem subieccionem, et obedienciam nulla

állása akkor, az 1402. július 21-iki angorai ütközetnek következtében, nem csekély mérvben meg volt ingatva, s azok, kik a viszonyokról mélyebb felfogás szerint itélni képesek nem voltak, akkor azt hitték, hogy Byzancznak már nem kell tartani török veszélytől; s Palaeologus Manuel császárnak barátságos viszonya I. Mohamed szultánhoz, állandó békekességnek biztosítéka látszott lenni.

Annál nagyobb aggodalmat gerjesztett tehát Konstantinápolyban II. Amurat szultán, I. Mohamed fiának atyja halála (1421.) után való trónra lépése; ki a byzanczi császárral szemben, mindjárt az 1422. év kezdetén mint ellenség lépett fel. S ez indította a konstantinápolyi keresztényeket, hogy 1422. május 21-kén Zsigmondhoz levelet intéztek, melyben tőle segítséget kértek, s mely az akkori nürnbergi birodalmi gyűlés alatt jutott a király kezébe ¹⁾. Sőt elvégre maga Palaeologus

temptacionis qualitate et mutacione temporis violandam, prout de promissis idem Benedictus informacione a nobis recepta tuam dileccionem debabit limpidius informare. Et speramus indubie, quod et ipse Benedictus, qui solercia et prudentia in his treugis Turcorum perfecit feliciter, etiam in procurando huicmodi tui parte concordio profert fructum, omnes suspiciones inter Ecclesiam et Imperium suffocando, et honorem tuum laudabiliter adaugebit. Fecisti enim, fili carissime, si hec vna perfecta prosillit, nunc pene duo, que te ad excelsas laudes extollant. Et quecumque per eum fuerint reportata, et obtenta per ipsum; ad nos viceversa subordinas reportari, vt exinde possimus nos regere in agendis a nobis, ac etiam Comitatus et status tuus indubie felicia suscipere possit incrementa. In eo nobis tua dileccio singularem exhibebit complacenciam, erga te summis gratiarum antidotis cognoscendam. A német birodalom D. alatti rogestakönyv 56. b. és 57. a. l.

¹⁾ Ez igen érdekes levél teljesen a m. n. múzeum kézirattárának Cod. MSS. Lat. fol. 260. sz. a. XV. századi kézirati codexében foglaltatik »Expectant — úgy szól a levél — vota orientaliū fidelium variis et intollerabilibus angustiis afflictorum sibi umbrosa obductum caligine illucescere diem tui adventus; ut in virtute Caesarea Christianorum tolleretur calamitas, et prosperitas reviviscat, ac per ipsius praesalentem potentiam infidelium protervia conteratur stb. Pelle igitur moras, ut inter adversitatum nostrarum nubila speratum et diu promissum nobis impendas suffragium. Nunquam alicuius Principis adventum laetius expectavit Graecia, quam tuum stb. Eapropter Maiestatem Tuam repente iterum iterumque, opportune et importune provoluti genibus exoramus, requirimus, obsecramur, rogamus et hortamur per viscera miser-

császár is azon reményben fordult hozzá, hogy Európa keletének békekességét a törökök elűzése által vissza fogja állítani.

A császárnak ez irányban tett lépései közt a legnevezetesebb az, hogy ő 1424. útnak indulván, személyesen látogatta meg Zsigmondot, kit ekkép könnyebben remélt a törökök ellen való erélyes föllépésre bírhatni.

Zsigmond a byzanczi császárt, Buda előtt a legnagyobb fényvel fogadta, fél mértföldnyire eléje lovagolt, s a találkozás helyén mindkettő lováról leszállván, kölcsönös üdvözlések után, együtt Budára vonultak; azután pedig részint itt, részint Tatán egész nyáron át értekezleteket tartott, a nélkül azonban, hogy a tárgyalásoknak sikere lett volna. Mert minderről a török szultán is értesülvén, követséget küldött Zsigmondhoz, ki most azon reményben, hogy békekészes úton többet és könnyebben fog a görögök érdekében kieszközölhetni, mint fegyveres erővel, a török követtel is alkudozásokba bocsátkozott.

Palaeologus Manuel két hónapnál tovább volt itt mint Zsigmond vendége, ki őt és számos kíséretét ez egész idő alatt saját költségén gazdagon tartotta. S Buda és Tata helyi történetében ez idő örökre nevezetes is fog maradni; mert Budán 1424. az úrnapi egyházi körmenetben Zsigmond nyugati és Manuel byzanczi császár együtt vettek részt. Azonkor felfogása szerint pedig elvileg a császárok tekintetvén az egész világ urainak, az akkori összes kereszténység a két császárnak az egyházi körmenet tekintetéből ünnepélyes együttlétében az egész keresztény egyház egységét képviselve; s mind a nyugati mind a keleti világ Istentől rendelt főhatalmát Budán összpontosítva látta. Azonban gyakorlati következtetései a két császár ezen összejövételének nem voltak; s elvégre a byzanczi császár Zsigmondtól gazdagon megajándékozva tért vissza székvárosába.

Zsigmond udvarában *Lazarovics István szerb despota* látogatásának több eredménye volt, a ki számos szerb főpap és

cordiae Jesu Christi, per optatum salutem, per aeternum praemium, per integram prosperitatem hominis utriusque, quatenus hanc Dei causam prompte suscipias, et constanti aggredere animo stb. Datum in urbe Constantinopolitana MCCCXXII. in die Ascensionis Domini nostri Jesu Christi. (Az említett kézirat 13—16. ll.)

főúr kíséretében ugyanazon időben ott megjelent, s mind a királyt, mind vejét Albert ausztriai herceget, nevezetes aján-
dékokkal tisztelte meg. A despotát is Tatán fogadta Zsigmond,
s a tárgyalások, melyek részint itt, részint Budán tartattak,
oda vezettek, hogy István despota Zsigmondnak hódolt, s így
Szerbiának régi, Dusan czár halála után annak fia V. Uros czár
által megújított összefüggése a magyar koronával határozottabb
formában megerősítettett¹⁾. Azután István elbucszott Zsig-
mondtól, és gazdagon megajándékozva tért vissza Szerbiába.
E hódolat, mind a magyar mind a szerb történetnek egyik
különösen fontos eseményét képezi.

Van azonkívül tudomásunk arról is, hogy III. Tvartko,
boszniai király gyakran jelen volt Zsigmond udvarában, s őt
nemcsak mint főurát tisztelte, hanem európai utazásai alatt (p.
o. a konstanciái zsinaton stb.) kíséretében is volt. Így Tvartko
ismételve Tatán, valamint Budán, Székesfehérvárott, Visegrádon
stb. is megfordult.

Végre különösen ki kell emelnem a magyarországi ügye-
ket, melyek színhelye ez időben Tata volt.

Itt mindazonáltal megjegyzendő, hogy Zsigmond már
1414., mielőtt t. i. a konstanciái egyházi zsinatra eltávozott, a
magyar országos ügyeket akkép rendezte, hogy személyes köz-
vetlen részvéte nélkül is azoknak ellátásáról kellőleg gondos-
kodva legyen. Ennek folytán a későbbi időben is, közvetlen
befolyása az ország közigazgatására és törvénykezésére csak
csekély körre szorítkozott; s intézkedései többnyire vagy csupán
a legfontosabb kormányzási kérdésekre vonatkoztak, vagy a
királyi kegyelem és privilegiumok osztogatását tárgyalták. Itt
tehát egyedül néhány ilyenmű rendeletet és privilegiumot
említek fel, melyeket Zsigmond 1424—1426. Tatán kiadott.

Ilyenek a következők:

1424. »Datum in Tata secundo die festi Beati Matthei
Apostoli et Ewangeliste« (szeptember 22.) Zsigmond megerősít

¹⁾ A Tatán in vigilia Nativitatis Beatae Mariae Virginis 1426. kelt oklevelet közölte Engel a bécsi név. könyvtárban őrzött. Obih-Liszty-főle kézirati Codex után, Geschichte des ungr. Reichs u. Nebenl. III. köt. 369. l. — V. ö. Kovachich M. Gy. Formulae Solennes Sijh. Pest, 1799. XLV. l. 60. sz. n.

síti amaz érdemdíjazást, mely által Bogúthi Endre fegyvernököt
(familiaris) Evai Pált és testvéreit birtokadományyal meg-
adományozta, ezeket egyszersmind nemesi rangra emelvén.
(Fejér Cod. Dipl. X. 613. l.)

1425. »Datum in Thata feria proxima post dominicam
Laetare« (márczius 19.) Zsigmond király hadakozási parancsa
a jászok számára. (Katona Hist. crit. Reg. Hung. XII. köt. 445.
l. Fejér Cod. Dipl. X. k. 6. r. 706. l.)

— »Datum in Tatha feria sexta proxima ante domi-
nicam Ramispalmarum« (martius 30.). Zsigmond király rende-
lete a pénzhamisítások ellen (Appendix ad catalogum numerum
Hung. ac Transilv. Instit. Nation. Szócheny. Pest, 1810. 198.
l. Fejér Cod. Dipl. X. k. 6. r. 681. l.)

— »Datum in Thata feria secunda proxima ante festum
Ascensionis Domini« (május 14.). Zsigmond király eltiltja az
idegeneket Magyarországból, a nyers arany és ezüst vásárlá-
sától (Catalogus numerum Hung. et Trans. Instit. Nat. Széch.
Pest, 1807. 309. l. Fejér Cod. Dipl. X. köt. 1. 2. r. 682. l.)

— »Datum in Tatha in vigilia festi Ascensionis Domini«
(május 16-án) Zsigmond királynak birtokcseréje az esztergomi
érsekkel. (Fejér Cod. Dipl. X. köt. 6. r. 709. l.)

— »Datum in Tata in festo Beatae Elenae Reginae (május
22.) Zsigmond vámprivilegiuma a szakolczai polgárok számára.
(Fejér Cod. Dipl. XI. köt. 30. l.)

— »Datum in Tata feria tertia proxima post festum
Exaltationis Sanctae Crucis (szeptember 19.) Zsigmond király-
nak adománya Berzeviczy Péter kir. főtárnokmester számára.
(Wagner Károly Anal. Scepus. I. köt. 14. l., Katona Hist.
Crit. Reg. Hung. XII. köt. 445. l.)

— »Datum secundo die Beati Lucae Ewangelistae«
(október 20.) Zsigmond királynak hadi parancsa a karánsebesi
jászok számára. (Katona Hist. Crit. Reg. Hung. XII. köt.
445. l.)

1426. »Datum in ciuitate nostra Tata in vigilia festi
Ascensionis Domini« (május 8.), Zsigmond király adomány-
levele néhai Csáki Miklós erdélyi vajda családja számára.
(Fejér Cod. Dipl. X. köt. 6. r. 798. l.)

— »Datum (Tatae) feria secunda proxima post festum Ascensionis Domini« (május 13.), »Sigismundus stb. fidelibus nostris Comiti vel Vice Comiti et Judicibus Nobilium Comitatus Lipto, et Egregio Johanni (de Mespesch alias de Hluk) Castellano Castri Likawa vocati, ac nobili dominae relictac, nec non Johanni et Procopio filijs condam Andreae de Beluszky, ac castellanis ipsorum per ipsos in Castro Arwa vocato constitutis s. et gr.« stb. Zsigmond királynak oltalomlevele »Johannes, Nicolaus et Petrus filii Petri dicti Byther de Zirin« számára. (A turóczy konvent 1571-iki átirata utáni másolata, Horvát István kéziratai közt, a nemzeti múzeum könyvtárában; v. ö. ifj. Kubinyi Miklós, Árva vára, Pest, 1872. 43. l. stb. stb.)

Azonkívül arról is van tudósítás, hogy Borbála királyné ez években szintén időszakonként Tatán tartózkodott ¹⁾.

* * *

A Zsigmond király történetében, 1426. végén beállt fordulat, a tatai vár jelentőségét is némi ideig háttérbe szorította. Míg a király Erdélyben, Szerbiában, Bulgáriában és a Havasalföldön harczolt, Tata sem látott idegen vendégeket; s midőn Zsigmond 1429. — noha Magyarországon tartózkodott — ismét német birodalmi ügyekkel foglalkozott, a tárgyalások helye Pozsony volt. Mikor a király Kassáról ez év február 26-án (Sambstag vor Somtag Oculi) után Pozsonyba utazott, meglátogatta pár napra Tatát, s itt tartózkodott márcziushó közepe tájáig ²⁾; márcziushó 27-kén azonban már Pozsonyban volt. Valószínű, hogy Győr és Komárom vármegyék azon gyűlésén is, mely június hóban Tata mellett tartatott, Zsigmond király nem személyesen volt jelen, hanem csak személynöke által képviseltethető magát ³⁾.

Zsigmondnak királyi udvartartására Tatán csak 1435. végén találunk ismét; de már tökéletesen más körülmények közt, mint 1424—1426. A hussita háború epés fanatismusából

¹⁾ Hormayr, Wien, II. köt. függ. XCVI. l.; — Fejér Cod. Dipl. X. köt. 6. r. 730. l.

²⁾ Ráth Károly. A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei, Győr, 1851. 143. l.

³⁾ Fejér Cod. Dipl. X. köt. 7. r. 92. l.

ekkor már ki volt vetkőzve; a német birodalomban az ügyek tárgyalása szintén más ösvénybe volt vezetve; Bazelben pedig azon általános egyházi zsinat tartatott, melyhez eredetileg a keresztyén világ legvérmesebb reményét kötö, de melynek kimenetele e reménynek legkevesebbé sem felelt meg.

A helyzet kellő felfogására nézve egy akkori utazónak, de la Brocquière Bertrand, jó Fülöp burgundi herceg lovászmesterének tudósításai becsesek, ki 1432. februárban Gentből elindulván, előbb Rómába s onnan Velenczén keresztül. Keletre utazott; 1433. pedig visszatérve, Drinápolyban II. Amurát szultán udvarát látta, innen útját Bulgárián, Szerbián és Magyarországon keresztül folytatván, Budát és Tatát is meglátogatta ¹⁾. Budára vonatkozó tudósításait Engel kivonatai szerint ²⁾ általában reprodukálják mindazok, kik újabb időben Buda középkori történetéről irtak. Tatáról csak annyiban tesz említést, a mennyiben azt mondja, hogy Zsigmond király ott szívesen mulatott s a mennyiben egyszersmind az utat is megismerteti, mely akkor Budáról Tatán, Gönyőn, Samarján, és Bruckon keresztül vezetett Bécsbe ³⁾.

Azonban de la Brocquière följegyzései más tekintetben még sokkal fontosabbak, a mennyiben t. i. utazása, s különösen Drinápolyban vagy két heti tartózkodása alatti tapasztalásai és észleletei Zsigmond király állására több igen érdekes adatot tartalmaznak.

Zsigmondnak 1427. és 1428-iki hadjárata a törökök ellen, melynek kimenetele egyáltalában nem volt szerencsés, s mely alatt ő 1428. május havában, Galambos alatt csaknem elfogatott, — következései által Magyarországra sok csapást hozott.

Ide tartozik mindenekelőtt, hogy a törökök ez időtől

¹⁾ Voyage d'outremer et retour de Jerusalem par la voi de terre pendant le cours des années 1432. et 1433. par Bertrand de la Brocquière stb. (Mémoires de l'Institut National, Sciences morales et politiques, V. köt. Paris, XII. 422. sk. II.)

²⁾ Geschichte des ungrischen Reichs, II. köt. Bécs, 1834. 374. sk. II.

³⁾ »De Bude je vins à Thiate (Tata), ville champêtre ou le roi se tient volontiers, me dit ou; puis a Janis (Gönyő), en allemand Jane, ville sur le Danube« stb. De la Brocquière id. m. 624. l.

fogva Magyarországra ismételve betörvén, az alsó vidékeken dúltak, folytonos pusztításokat és rablásokat követtek el, s számos lakosokat vitték fogságba. De la Brocquière ily szerencsétleneket több helyen látott, s sorsukon és nyomorukon eliszonyodott.

Még mélyebb csapást ejtettek ez események a magyar korona és királynak az ország déli tartományaiban, Bulgária, Szerbia, Havasalföld és Boszniában addig birt tekintélyén. Mert rosszul fölfegyverzett, rendezetlen, és minden hadi erőt nélkülöző török csapatok vitték véghez a jelzett rablásokat. S daczára ennek, Bulgária már egészen a török iga alatt nyögött; Szerbia a török szultánnak hadi segílyt volt kénytelen küldeni; Havasalföldnek sorsa egészen bizonytalanná lett; s míg Zsigmond szokott könnyelműséggel azt hitte, hogy a pártokra szakadt Boszniát egy III. Tvartkó királylyal kötött szerződés által erősen a magyar koronához fűzendő, a pártos főúr Osztoya II. Amurat szultánt Drinápolyban felkereste, hogy neki hódoljon és pártfogása alá adja magát. De la Brocquière jelen volt a török szultán azon nagy nyilvános audientiáján, melyben Osztoyát kíséretével fogadta ¹⁾.

Ez audientiában II. Amurat Visconti Fülöp Mária milanói hercegnek követtségét is fogadta, ki ekkor szintén Zsigmondnak ellensége volt, s azt kérte a szultántól, hogy Zsigmondot Magyarországtól, éjszaki Bulgáriától, Havasalföldtől, s Boszniától és Albaniától megfoszsza. Brocquière hallotta a büszke szavakat és fenyegetéseket, melyek itt Magyarország és annak királya ellen voltak szórva; de mindamellert a milanói követ ez alkalommal csak kitérő választ nyert.

Zsigmond ezalatt Németországban, s azután Olaszországban körutat tett, 1431. november 25-kén Milanóban a vaskoronával olasz királynak, s 1433. május 31-kén IV. Jenő pápától császárnak koronáztatott; s most főgondját arra fordította, hogy a még V. Márton pápa által 1431. február 1-jén egybehívott, s ugyanazon év július 23-kán meggyitott bázeli

¹⁾ Saját magáról és társairól azt beszéli De la Brocquière, hogy egy török tiszt őket az audientia helyiségébe vezette, s »il nous plaça près des Bosniens.« (583. l.)

egyházi zsinat tanácskozásaira császári tekintélyének befolyását a keresztyén világ békeségének és üdvének érdekében gyakorolja.

Nem lehet feladatomban itt, hol tulajdonkép csak Tatának jelentőségéről szólok, a bázeli zsinat és ama kor más fontos eseményei történetének részleteibe bocsátkoznom. Azonban ki kell emelnem, hogy miután Zsigmond 1434. október 20-kán kíséretével együtt a Dunán, egy 20 hajóból álló rajon Pozsonyba érkezett, Európa egyházi és világi ügyei tárgyalásának süllypontja ismét Magyarországra volt. S különösen Tata és Székesfehérvár voltak azon helyek, hol a bázeli zsinat eseményei érdekes jelenségekre szolgáltatott alkalmat.

Mert azon feszültség, mely IV. Jenőnek pápává választása óta, közte és a bázeli zsinat közt beállt, a zsinat 1435. június 9-iki vagyis 21-iki ülésében az által még nevezetesen fokozódott, hogy a palermói érsek indítványára a pápai annaták és palliumdíjak kérdése szigorú kritika alá vonatott. A pápa Traversari Ambrót a kámaldulensisek szerzetgeneralisát, és De Santo Vito Antalt követekül küldte Bazelba, hogy a zsinatot arra bírják, miszerint e kérdésekre nézve, szemben vele kedvezőbb állást foglaljon el. De minthogy a zsinat engedni nem akart, ez formszerű szakadásra vezetett, s mind a két fél Zsigmondnak mint római császárnak közbenjárását kívánta. Ez adott alkalmat arra, hogy mind a pápa, mind a zsinat követeket küldött Magyarországra. A zsinat követtségének feladata volt azonkívül az is, hogy azon egyezség megkötése tárgyában lépéseket tegyen, mely azon év július havában Brünubben a hussita compactaták céljából siker nélkül megkísértetett, s melynek szükségességét akkor a keresztyén világ napról napra inkább érezte és sürgette. Ennek folytán a fenn jelzett két követtségen kívül még egy harmadik jelent meg Zsigmond udvaránál, t. i. a cseh utraquisták követtsége.

A kérdések, melyekről itt szó volt, európai fontossággal bírtak, azonban Magyarország érdekeivel közvetlen összefüggésben nem álltak. Mindamellert, sőt talán épen ezért azoknak tárgyalására kiválólag Magyarország tartatott alkalmasnak nemcsak mivel a felek közt neutrális terrenumot képezett; hanem azért is, mert a keleti keresztyénekkal az uniói alkudozá-

sok akkor már megkezdődtek, melyekre geographiai fekvésénél fogva sokan szintén Magyarországot különösen hivatottak vélték. Mindeme kérdések tárgyalásának részleteivel itt nem foglalkozunk, s csak azoknak célpontjait vesszük szemügyre.

Traversari Ambrónak, a pápai követség vezetőjének néhány levele jutott reánk, melyek egyes pontokra nézve érdekes felvilágosítást nyújtanak ¹⁾. Már 1435. december 8-áról a pápának jelentést tett az iránt, hogy november 6-kán Bázélból elindulván, 25 napi utazás után Bécsen keresztül december 7-kén estve Tatára érkezett, mely négy napi távolságra van Bécs-től. Zsigmond, ki akkor itt vadászattal és halászattal mulatott, várta már, és igen szívesen fogadta őket ²⁾. Azonban Tatát nem tekintvén alkalmasnak arra, hogy a tárgyalások ott tartassanak, őket Székesfehérvárra hívta meg, hol követ-ségöket nyilván meghallgatni fogá. Székesfehérvár egy napi járás távolságára van Tatától, s ennél nagyobb város. A zsinatnak követei is ide már megérkeztek, melynek elökeiről néhány dicsérő szót írván, őket a pápának különösen ajánlja, s egyszersmind a tárgyalások kedvező eredményére nézve biztos reményt fejez ki.

Traversarinak második jelentése már Székesfehérvárról kelt. Zsigmond karácsony előnapján ide érkezett, a mikor a cseh utraquisták követei is már itt voltak. Traversari azután arról értesíti a pápát, hogy december 26-án (szent István első vértanú napján) követségi megbízását, nagyszámú fejedelmek, főpapok és főurak fényes gyűlésében Zsigmondnak előadták, ebben mindazáltal a cseh követek jelenléte tekintetből némi tartózkodással éltek (orationem temperavimus). ³⁾

¹⁾ Ambrosii Camaldulensis Epistolarum libri XX. című gyűjteményben, kiadva Martene Edmund és Durand Urszin által »Veterum Scriptorum et Monumentorum Historicorum stb. Amplissima Collectio III. kötetben. Paris, 1724.

²⁾ Movimus Basilea, venimusque prolixo itinere ad villam Atata quatuor dierum itinere a Vienna separata, ubi Imperator piscationis et venationis causa morabatur, expectans etiam nostrum adventum. Ex Atata VIII. Decembris. Epist. lib. I. epist. 11. id. m. III. köt. 20. l.

³⁾ »Ex Basilea Atatam XXV. dierum itinere venimus. Ibi suscepti cum honore ab Imperatore, gratissimeque auditi sumus. Inde a Rege admoniti ad Albam Regalem profecti sumus; quod ille publice nos

Zsigmond igen kegyesen válaszolt (benignissime respondit). Azonban az annaták is felemlítettén, a német nemzetnek jelen volt követe a zsinat kívánatait igazolni kezdte: de rendre utasított. Következett ezek után a titkos audientia; de ez és tárgyalásai itt feladatunkhoz nem tartoznak.

Különösen érdekesek Traversarinak utazási tudósításai, melyek barátjaihoz — u. m. Tatából december 10-ke alatt Sebestyén apáthoz, s Székesfehérvárból december 19-ike alatt Mariotto apáthoz ¹⁾ és valamelyik ezutáni napon Cosmus nevű tudóshoz — intézett leveleiben foglaltatnak. Dunai utazása ide nem tartozván, csak a Tatán való tartózkodására, és innen Székesfehérvár felé való utazására vonatkozókat kell szemügyre vennünk.

Tatát mint királyi mulatóhelyet írja le, mely vadászatai és halászatai után nevezetes, hol számos követ és főúr is tartózkodik, úgy hogy akkor ott 5000 ló is találtatott. ²⁾

audire velle, in frequentiori conventu Principum ac Praelatorum, ille diceret. Expectato Albae paucis diebus illius adventu, ubi ante Domini-cue Nativitatis diem affuit, audientiae nostrae diem praefixit VII. calendae Januarii, in festivitate scilicet Beati Stephani. Auditi sumus magna cum gratia et attentione praecipua tum Augusti, tum ceterorum. Principum et Praelatorum. Aderant et Legati Bohemorum. Orationem ita temperavimus propter Concilii Legatos, qui affuturi sperabantur, ut nihil ferme in apertam Concilii detractionem mordacius diceremus; contenti rem nostram agere, locumque secretioris audientiae nobis reservantes, ubi in aures Principis liberius et plerius effunderemus omnem sententiam nostram.*

¹⁾ Epist. lib. IX. epist. 28., lib. XIII. epist. 8. és lib. XIX. epist. 26.; id. munka III. köt. 308., 456. és 627. ll. A Cosmushoz intézett levél hibás datummal nyomtatott.

²⁾ »Imperatorem Viennae esse falsus rumor exierat; nam ubi illuc advenimus, abesse adhuc quatrídai itinere certiores facti sumus in villa Atata, quo se ille venationis et piscationis causa, nam ad utramque rem locus optissimus est, piscina in genti et permagna ab illo extracta, et sylvis caprearum feracibus prope adjacentibus, contulerat. Advenimus ad locum septima mensis ad vesperam. Postridie videre nos cupiens Caesar, multis legationibus impeditus (nam adsunt ad quinque millia equorum) nona mensis ad se accersivit, honorificeque multum suscepit* stb. (Sebestyén apáthoz.) — »Ex Vienna quarto die ad villam Atatam, quo solati causa diverterat Rex, pervenimus; quia enim est piscatio Regia et sylva proxima, amoenique colles cervorum infantam

A Tata és Székesfehérvár közti uton Traversari és utitársa Tádé barát, — minthogy a nép nyelvét nem értették, az erdőségben eltévedtek; azonban utóbb egy ottani paptól útba igazítván, szerencsésen Székesfehérvárra érkeztek, hol a káptalanbeliektől nagy szívesseggel fogadtattak.

S valamint a IV. Jenő pápa és a bázeli zsinat közti differenciákra, úgy a hussiták, illetőleg a compactatákra, s a keleti keresztyénekkal való, a bázeli zsinat által tervezett unióra nézve is Magyarországnak szempontjából, önálló jelentőséget csak annyiban lehet tulajdonítani, a mennyiben egyes személyi vagy helybeli körülmények azt indokolják.

A hussitismus Magyarországon lefolyt történetéhez érdekes adalékot nyújtanak azon tárgyalások, melyek a compactaták kérdésében Székesfehérvárott 1436. január hóban tartattak. Ezek — mint látszik — az egyetértés létrejuttatását lényegesen segítették elő; s miután az iglani cseh országgyűlésen magok a compactaták végleg megállapítva lettek, kihirdetésök ugyanott a nagy téren július 5-én, a csehek különös kívánatára négy nyelven, t. i. latin, cseh, német és magyar nyelven történt.¹⁾

Végre említés nélkül nem akarom hagyni a bázeli zsinat törekvéseit, melyeknek célja a keleti keresztyénekkal való egyházi unio volt.

Már 1434. szeptember 7-én vagyis 19-ik ülésében a zsinat ez unio iránt kezdte meg a tárgyalásokat; s úgy látszik, hogy Zsigmond ezt helyeselte. De annál inkább ellenezte IV. Jenő pápa, ki ez uniót saját tekintélye által akarta létrehozni, s e célból Olaszországban különös zsinatot kívánt tartani. A bázeli atyák ismét ebbe semmikép nem akartak beleegyezni; s ha Bazel nem találtnék alkalmasnak, az alphaszoki éjszaki részén fekvő más, a kitűzött célnak netalán jobban megfelelő várost készültek kiszemelni, a hova a zsinat multitudinem ferentem, eo Imperator concesserat. Ubi vero advenire nos didicist, misit qui nos cum honore deducerent. Ad se accersitos suscepit humanissime, brevibus hinc inde verbis habitis, nam venari pergebat. Audientiam nobis publicam in Alba Regali se daturum pollicitus est. Mariotto és Cosmushoz.

¹⁾ Palacky, Geschichte von Böhmen, III. köt. 3 rész, Prága, 1854. 208. sk. II.

a keresztyén világra főfontosságú ez ügy tekintetéből átkötendő volt. S ekkép történt, hogy Budára fordították figyelmöket; minek folytán vizsgálat történt az iránt, ha vajjon Budán van-e annyi alkalmas helyiség, hogy a zsinatot befogadhassa. Tudva van, hogy e terv nem létesítettett; azonban Zsigmond részéről a zsinat 1437. ápril 4-iki ülésének az akkori Buda város helyiségeinek egy igen érdekes összeírása mutattatott be, mely korunkra jutott.¹⁾

S ezeket egybefoglalva, azt találjuk, hogy nemcsak Magyarországon több, akkor főfontosságú európai ügy tárgyalatott, s ez ügyek közül több itt el is döntetett; hanem hogy Tatának is ebben nevezetes része volt. A fontosabb kérdések mellett több kisebbszerűnek eldöntése is innen indult ki; milyen Tatára nézve p. o. a bambergi püspök és langheimi kolostor közti ellenségeskedés volt, mely utóbbinak védelmezését Tatán, december 9-kén kelt meghagyásával Zsigmond Frigyes szász és Frigyes brandenburgi választókra bizta.²⁾

Zsigmond pedig 1436. június közepe táján a cseh ügyek elintézése végett Prágába ment, a honnan Magyarországra többé vissza nem tért. Mert Znaymban, 1437. december 9-én halván meg, csak holttestét hozták Magyarországra, mely kívánata szerint Váradon temettetett el.

III.

Tata a Rozgonyiak birtokában.

Zsigmond király halála után Tatára nézve rossz idők álltak be.

Az Uj-Tatán lévő két malmot már Albert király 1439. Budán, július 2-án Rozgonyi István, akkor Fehér és Győr

¹⁾ Palacky Ferencz a bécsi akad. böjcs. tört. oszt. Értesítőjében XI. köt. 1854. 301. l.

²⁾ Aschbach, Geschichte Kaiser Sigmonds IV. kötet, Hamburg, 1845. 508. l. — Hasonló példát tartalmaz a birodalmi regestakönyvek K. kötete 229. l., t. i. Zsigmondnak »Datum Tathe in Hungaria die III. mensis Decembris« 1435. kiadott privilegiumát, melyvel »nobili militi Andree de Donato de Venecijs fideli nobis dilecto, ac Natali, Mafeo, Ludovico, Jacobo et Jeronimo consanguineis suis ex familia Donatorum

vármegyék főispánjának adományozta.¹⁾ A király halála után pedig özvegye Erzsébet királyné, fia László király jogainak fentartása tekintetéből nagy pénzsükségben lévén, ugyanazon Rozgonyi Istvántól bizonyos összeget kölcsönzött, s ennek fejében neki több várat, s ezek közt Tatát is tartozékaival együtt inscribálta.²⁾

procreatis stb. concessimus certum Imperiale nostrum privilegium Comitatus et aliarum praerogativarum,« egyszersmind unokatestvéreik »Zacharias et Antonius Donatus«-ok számára is.

1)

»Relatio Emerici de Marczaly Comitis de Wercyeze.«

»Nos Albertus stb. quod nos habentes respectum ad grata stb. obsequia stb. Magnifici Stephani filij condam Ladislai de Rozgon, pridem Themesiensis, nunc vero Jauriensis et Albensis Comitatum Comitís, duo molendina vnum in Calidis aquis prope quoddam molendinum nostrum trium rotarum harnasmalom vocatum, et aliud super eisdem calidis aquis in fine meatus eiusdem calide aque ad piscinam nostram in ciuitate nostra Nouathatha vocata existentem decurrens in eadem ciuitate Nouathatha habitastb. memorato Comiti Stephano de Rozgon suisque heredibus et posteris vnueris de manibus nostris Regis dedimus, donauimus et contulimus stb. Ex superhabundaciori nostre liberalitatis dono annuimus et concedens, eidem Comiti Stephano de Rozgon, vt ipse prenominata molendina, cuiuscunque voluerit, in vita vel in morte dandi et legandi liberam et securam habeat facultatem saluis semper iuribus alionis stb. Datum Bude in festo Visitacionis Beate Marie Virginis anno Domini 1439.« Az eredeti után. — Albert királynak »Zegedini feria quinta proxima post festum Beati Jacobi Apostoli« 1439. kiadott a »Cum nos«-féle iktatási parancsára Rozgonyi István a győri káptalan bizonyossága mellett »feria quinta proxima ante festum Beati Dyonisij martyris« ellenmondás nélkül statuáltatott. (A győri káptalan iktatási bizonyosságlevelének eredetije után.)

*) Az inscripcionalis levelet nem sikerült megtalálnom; de az iktatási parancs 1446-ki átírata szerint: »Elizabeth D. gr. Regina Hungarie stb. Capitulo Albensi stb. Dicitur nobis in persona fidelis nostri Egregij Johannis filij condam Comitis Stephani senioris de Rozgon: quomodo ipse in dominium castrorum Tata, Vitan, Geztes et Esegwar vocatorum ac domorum seu curiarum Murzaar et Gerenches dictarum, nec non oppidorum Wytata, Otata, Zenth-Iwanhegye, item possessionum seu villarum Zewles, Zamold, Gerebeck, Kowachy; et predij Abosthyan vocatorum ad dictum castrum Tata pertinencium; item stb. aliorumque cunctorum tributorum in quibusvis oppidis et possessionibus ad predicta quatuor castra pertinentibus exigi solitorum, nec non molendinorum aliarumque cunctorum vilitatum et pertinenciarum eorundem et ipsorum, predictum condam Comitem Stephanum patrem suum et per consequens

Egyébiránt Erzsébet királyné 1440. július 28-kán (feria 5° proxima post festum Beati Jacobi (a tatai várnak még birtokában volt; mert e napon Pozsonyban Uj-Tatai Kelemen deák részére (Clementi litterato filio condam Anthonii de Uj-Tata) annak tartozékaiból Abostyanföldre nevű pusztát adományozta; ¹⁾ mindamellett hogy Komáromban május 1-jén a székesfehérvári káptalanhoz már »Dicitur nobis«-féle iktatási parancsot adott ki az említett Rozgonyi István (ki »condam Stephanus senior, de Rozgon«-nak neveztetik) fia János számára, melylyel Tata, Uj-Tata, Gesztes és Eszégvár várainak és tartozékaiknak zálogképeni statutióját elrendeli.²⁾

iam ipsum Johannem titulo pignoris a nobis concernencium legitime vellet introire. Super quo stb. Datum in Komáren in festo Beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum anno Domini 1440.« — Az inscripcionalis összeg ez egész birtok-complexusra nézve Mátyás királynak 1458-ki (alább közlendő) megerősítő oklevele szerint 9000 magyar aranyforint volt.

*) »Nos Elizabeth D. gr. Regina Hungarie, Dalmacie, Croacie stb. quod nos tum ad humillime supplicacionis instanciam fidelis nostri Magnifici Georgij Comitis de Bozyn, alias Magistri Pincernarum Regalium, propterea nobis porrectam, tum consideratis fidelitatibus stb. fidelis nostri Clementis Litterati filij condam Anthonij de Wythata, familiaris et notarij dicti Comitis Georgij stb. quoddam predium Abostyanfewide vocatum in Comitatu Komaroniensi existens, nunc habitatoribus destitutum, per defectum seminis quondam Benedicti Tulok de Regni nostri consuetudine ad Sacram Regni Coronam Maiestatemque Regiam rite et legitime devolutum, et per castellanos nostros de Thata ad ipsum castrum nostrum occupatum stb. dedimus, donauimus et contulimus stb. Datum Posonii feria quinta proxima post festum Beati Jacobi Apostoli anno Domini 1440.« — Ez okmányt Hunyadi János mint V. László király kormányzója »in descensu nostro exercituiali campestri supra ciuitatem Soproninensem feria quinta proxima post festum Beati Briceij Episcopi et confessoris anno Domini 1446.« — s mind a kettőt »fidelis noster Clemens Litteratus de Moson, suo ac Martini filij, et Viti fratris sui patruelis nominibus et personis« kérésére Mátyás király »Posonii in festo Beate Elizabeth vidue« erősítette meg. Az eredeti után.

*) Tatára nézve a statutio 1449. »feria secunda proxima post festum Sacratissimi Corporis Christi« a székesfehérvári káptalannak bizonyossága mellett történt. A székesfehérvári káptalannak Hederváry Lőrincz nádor keresztetű parancsára 1446. »datum in Alba Regali in dominica Reminiscero« kiadott átírata után.

S ez időtől fogva Tata a Rozgonyiak birtokában volt.

1443. a Rozgonyi család tagjai a székesfehérvári keresztések konventje előtt szerződést kötöttek, melynél fogva javaikat közösen birják. S ez közös birtoklási jogot, p. o. Uj-Tatán akkép gyakorolták, hogy Osókakó-i várnagyaikat Gergelakai Sandrint és Bedegei Benedeket többek közt az ottani tó partján közösen egy malommal megajándékozzák.

Azonban már 1445. Rozgonyi Istvánnak fia idősebb János a székesfehérvári káptalan előtt tiltakozott Ujlaki Miklós erdélyi vajda ellen, ki az országos tanács megbízásából a családnak több birtokát, s ezek közt Tatát is, ettől elvonni igyekezett.¹⁾ S az ez utáni években is Tata folytonos surlódásoknak, villongásoknak és perlekedéseknek tárgya maradt.

Az 1446-ki rákosi országgyűlésen ugyanis az említett id. Rozgonyi János panaszára az országos rendek a Rozgonyi család két ága közt osztályt rendelvén el;²⁾ ennek folytán:

¹⁾ »Nos Capitulum Ecclesie Albensis stb. quod Egregius Johannes filius Magnifici domini Stephani senioris de Rozgon coram nobis personaliter constitutus protestatus extitit, quod Magnificus dominus Nicolaus de Wylak Wayuda Transilvanus ac Bannus Machouiensis, et Generalis Capitaneus Regni Hungarie, ex commissione Prelatorum, Baronum Procerumque totius Regni Hungarie castra sua Debregeth, nec non *Tatha*, Chokakew et Vytan, hys disturbiorum temporibus per iniquos et dolosos quosdam homines cum universis ipsorum pertinencijs de suis manibus iniq. et dolose alienata, sibi reappropriare et restitui facere, et rursus suis manibus applicare debuisset; tamen ipse ob fauorem illorum, qui dicta sua castra iniuste tenent, et in sui iuris preiudicium conseruant, nichil in huiusmodi restitutione dictorum suorum castrorum fecisset, nec laborare voluisset in suam preiudicium valde magnum. Datum feria secunda proxima post festum Natiuitatis Beati Joannis Baptiste, anno Domini 1445.« Az eredeti után.

²⁾ »Nos Laurencius de Hederwara Regni Hungarie Palatinus et Judex Cumanorum memorie commendamus per presentes, quod nobis in Conuencione Generali dominorum Prelatorum, Baronum et Regnicolarum pro reformando pacifico statu Regni in ciuitate Pesthiensi celebrata constitutis, Egregius Johannes filius condam Stephani senioris de Rozgon personaliter in nostram ac eorundem Prelatorum, Baronum et Regni Hungarie Nobilium veniendo presenciam proposuit eo modo: Quomodo Egregij Laurencius, Johannes, Renoldus et Osualdus filij condam Johannis de eadem Rozgon in hijs disturbiorum temporibus castra

ezek kibékülvén, az osztály a székesfehérvári káptalan előtt 1447. akkép történt meg, hogy Tata vára egészen és tartozékainak fele része néhai Rozgonyi János fiainak, t. i. ifj. János, Renolt és Osvátnak inscriptionalis birtokában, de unokatestvérök id. János jogainak biztosítása mellett maradt.¹⁾

sua Chokakew et *Tatha* vocata, simul cum eorum pertinencijs a manibus suis indebite et potencialiter occupasset, et occupata conseruaret de presentis, litteras eciam et litteralia instrumenta factum dictorum castrorum, sed et opidorum, possessionum, aliorumque iurium suorum possessionariorum tangentes et concernencia castro in eodem reposita et locata extitissent, et eadem similiter apud manus eorundem filiorum Johannis de Rozgon haberentur; ex parte quorum iudicium habere vellet. Quo audito prefatus Johannes filius Johannis de Rozgon personaliter ipse ac pro annotatis Laurencio, Renoldo et Osualdo in nostram exurgendo presenciam respondit tali modo: Quod hoc verum foret, vt ipsi ad directam medietatem dictorum castrorum introissent; non tamen indebite, nec potencialiter, sed vigore proprie fassionis ipsius Johannis filij Stephani intrassent; aliam autem medietatem eorundem non occupasset, sed ad eandem ipsam Johannem sepius inuassent, et nec modo, quoad illam medietatem eidem Johanni in aliquo contradicere vellent, litteras eciam et litteralia instrumenta dicti Johannis castro in eodem reperta et inuenta eidem in termino vltiori per nos ipsis dando reddere vellent, et ibidem in huius documentum stb. (több okmányt mutatnak fel.). Quorum quidem litterarum et litteralium exhibitionibus factis, eisdemque partibus suo modo explanatis, prefatus Johannes filius Stephani de Rozgon allegauit eo modo, quomodo ipse prescriptam fassionem pro parte dictorum filiorum Johannis de Rozgon inuitus et coactus fecisset stb. Ob hoc iuxta vim ac formam Generalis Decreti Regnicolarum directa et equalis medietas eorundem castrorum *Tatha* et Chokakew, ac possessionum Gerencheer et Moor antefato Johanni filio Stephani restatui, alia autem directa et equalis medietas eorundem castrorum et possessionum prefatis Laurencio, Johanni, Renoldo et Osualdo relinqui, iidemque in eiusdem medietatis dominio remanere; id autem, quod ipse Johannes filius Stephani prescriptam fassionem per ipsum pro parte dictorum filiorum Johannis de Rozgon coacte factam esse allegat stb. differri debere stb. Nobis et dictis dominis Prelatis, Baronibus et Regni Nobilibus cernebatur stb. Datum in ciuitate Pesthiensi predicta feria tertia proxima post festum Natiuitatis Beati Johannis Baptiste, anno Domini 1446.« 1492-ki hiteles átirat után.

¹⁾ »Capitulum Ecclesie Albensis vniuersis stb. quod Magnifici domini Johannes et Renoldus filij condam Magnifici Johannis de Rozgon Regalis Maiestatis Magistri Thaurenicorum, onus Egregij Osualdi fratris carnalis ipsorum quoad infrascripta super se et cuncta eorum bona mobi-

E birtokrendezés reánk nézve csak annyiban érdekes, a mennyiben más eseményekkel egybefoglalva, melyek 1440., de különösen Erzsébet királynénak 1442. történt halála óta ezen vidékeken beálltak, nekünk annak megmagyarázására módot nyújt, mikép Tata vára, városa és környékének Zsigmond király korában európai jelentőségű virágzása, pár év alatt olyannyira rosszabra változhatott, hogy előbbi fényének és nagy hírének már csak alig néhány szomorú maradványára lehetett ott találni.

A Rozgonyi családnak itt figyelembe veendő két ága, István egykor temesi grófnak és János egykori királyi tárnokmesternek utódjai voltak. Hogy az előbbi Albert király és Erzsébet királynénak volt híve, már fennebbi közleményeinkből kivehető, s fia id. János is ebben követte atyját,

lia et immobilia assumptum ab vna, parte vero ex altera alter dominus Johannes junior filius condam Magnifici domini Stephani senioris de eadem Rozgon Comitibus Themesiensis coram nobis personaliter constituti stb. (údták elő) quod quamquam ratione infraccionis et violacionis nonnullarum dispositionum et obligaminum temporibus precedentibus inter se mutuo factarum et habitarum, diuersorumque nocumentorum generaliter inter ipsos plurimarum litium, controuersiarum et discordiarum materie suborte fuissent et suscitatae stb., ordinatiua compositione nonnullorum proborum nobilium et honestorum virorum stb. (egyezkedtek), omnibus de compositionibus, vnionibus et vnionum obligacionibus, mediantibus litteris Conuentus Cruciferorum de Alba sub dato anni Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo tercio inter ipsos factis, deductis et ordinatis per omnia in suis vigoribus inuolabiliter remansuris stb. stb., vt castrum Thata per se integraliter cum directa medietate opidi Thata ac pertinenciarum eiusdem in manibus dominorum Johannis, Renoldi et Osualdi, alia vero medietas ipsarum pertinenciarum in manibus dicti domini Johannis junioris ac suorum herodum remanere debeat; tali modo, vt ipsi domini Johannes, Renoldus et Osualdus in ipso castro Thata castellanos cum consensu prenotati domini Johannis junioris constituant, qui similiter ipsi domino Johanni juniori iuramentum de fidelitate modo per omnia eodem, sicuti castellani in castro Chokakew per ipsum constituti prestare debeant; vt dum videlicet et quando ipse dominus Johannes junior in ipsum castrum Thatha die aut noctu, cum quibus et quantis familiaribus intrare voluerit, ipsi castellani sine omni recusa et renitencia stb. intrmittere debeant et teneantur stb. Datum in festo Beati Francisci confessoris anno, Domini 1447. Az eredeti után.

Erzsébet királynénak, valamint László királynak később is párthíve maradván. Ez előzmény folytán Tatának birtoka is tulajdonkép nekik volt inscribálva. Másrészről azonban Jánosnak fiai, t. i. Lőrincz, ifj. János, Renolt és Osvát, nem tartottak ugyan Rozgonyi Simon egri püspökkel, ki Ulászló királynak egyik főbb támasza volt, de a pártok közt neutrális állást igyekeztek elfoglalni. Csak ez előzmények által nyer felvilágosítást az 1443-ki, már fenn jelzett családi szerződés, melylyel a Rozgonyiak két ága birtokukat egyesítették, s mely ellen id. Rozgonyi János (Istvánnak fia) folyton folyva az ellene használt kényszer kifogását használta. S ezen szerződéssel volt továbbá összekötve az említett várak birtoklási rendezése is, melynek alkalmával — mint láttuk — Gergelakai Sandrin és Bedegei Benedek csókakői várnagyok is nevezetes szerepet vittek, s szolgálataik fejében 1443. Ujtán vára és jövedelmeinek inscriptionális birtokába jutottak. Ennek ellenében azután id. Rozgonyi János 1446. a Hedervári Lőrincz nádor elnöklete alatt tartott országgyűlés előtt az ujtani várat saját számára követelte vissza, mely neki felerészben oda is ítéltetett.

Ilyen és hasonló zavargások közt az ország dunántúli részeiben a jog- és birtokbiztosságnak csaknem általános veszélyeztetése állt be, mely kiválólag az erőszakos hatalomnak gyakori használásában mutatkozott; a milyennek, különösen Tatára vonatkozólag, két nem érdeknélküli példáját említhetem fel.

A Rozgonyi család tagjai és a székesfehérvári polgárok közti surlódások az első példát nyújtják. E surlódások t. i. csaknem ellenségeskedéssé fajulván, megtörtént, hogy az említett polgárok Rozgonyi Renolt küldöttjét, Szűcs Bálintot Székesfehérvárott elfogták, letartóztatták, s szidalmak és verések közt 237 forinttól, mely nála volt, megfosztották Rozgonyi Renolt erre visszatorlásul több székesfehérvári polgárnak vagyonát, melyet a városon kívül talált, erővel lefoglalta, s az emberén elkövetett bántalom miatt Komáromban a megyei hatóságnál panaszt emelt, mely ennek folytán két szolgabíróját Tatára, az ottani apát birtokára, az ügy megvizsgálása és elintézése végett kiküldte. Ezek több me-

gyebeli nemest segédbírákúl magok mellé vevén, 1448. febr. 17., Tatán törvényt napot tartának, melyen Rozgonyi Renolt személyesen és két székesfehérvári polgár jelen volt, s a polgárokat bünyösöknek találván, a kérdéses 237 aranyforint visszaadására és teljes elégtételre akkép ítéltek el, hogy ezután a lefoglalt tárgyak is viszont nekik kiadattassanak. Erre a polgárok a pénznek kifizetését és az elégtételt önként megígérték, a magok vagyonának kiadását kívánták, azonban a bíraskodást sem ellenök, sem mellettök elfogadni nem akarták. Az ügy tisztábazatalára határnapúl február 24-ke tűzetett ki, s minthogy ekkor a tárgyalások teljesen befejezhetőek nem voltak, a polgárok kérésére február 27-kére halasztott el; de ekkor a polgárok meg nem jelentek. Az ügy ehhez képest elintézhető nem lévén, a vármegyei hatóság Rozgonyi Renoltnak, a tárgyalások megtörténtéről, márczius 12-én hiteles bizonyáglevelet adott ki.¹⁾

1) »Nos Ladislaus de Radwan Vicecomes ac Iudices Nobilium Comitatus Komaroniensis m. c. t. p. s. q. a. vniuersis, quod veniens nostram in presenciam nobilis Paulus Kerekes familiaris Magnifici domini Renoldi de Rozgon, nomine et in persona ipsius domini Renoldi de Rozgon nobis graui cum querela proposuit in hunc modum, quomodo tempore non diu elapso, cum ipse dominus Renoldus de Rozgon quemdam suum familiarem, videlicet Valentinum Pellificem in suis factis et negocijs ad civitatem Albensem demandasset, ciues de eadem Ciuitate Albensi ibidem in Alba prefatum suum familiarem contumelijs, obprobrijs, et vsque ad effusionem sanguinis verberibus afficientes, ab eodem insuper ducentos et triginta septem florenos auri proprijs prefati domini Renoldi, exceptis bonis iam fati Valentini Pellificis, minus iuste et indebite receperint in preiudicium et derogamen ipsius domini Renoldi valde graue, rogabatque nos prefatus Paulus Kerekes nomine et in persona annotati domini Renoldi de Rozgon, vt nos duos ex nobis Iudices Nobilium illac ad possessionem domini Abbatis de Thata prope Thata sitam mitteremus, coram et cum quibus idem dominus Renoldus de Rozgon bona prefatorum ciuium Albensium inhibere, arestare et juri tenere iudice posset et valeat. Nos itaque legitimis petitionibus ipsius Pauli Kerekes, prout ex jure tenemur, acquiescentes duos ex nobis Iudices Nobilium, videlicet Johannem de Pornók et Martinum Was dictum de Dynya illac ad predictam possessionem domini Abbatis de Thata duximus destinandos. Qui demum exinde ad nos reuersi nobis retulerunt eo modo: Quomodo ipsi sabbato proximo ante dominicam Inuocauit proxime elapsam ad faciem predictae possessionis domini Abbatis acce-

Székesfehérvár városra nézve azonban megjegyzendő, hogy ugyanazon időben az ottani polgárok ellen más oldalról, p. o. Pozsony város községe által is, erőszakos hatalmaskodás miatt panasz tétetett.

den., convocatis ibidem et congregatis, constitutisque Nobilibus predicti Comitatus Komaroniensis, ubi eciam prefatus dominus Renoldus de Rozgon personaliter constitutus bona prefatorum ciuium Civitatis Albensis currus videlicet, et boues, equos, auctoritate prefatorum Iudicum Nobilium, secundum huius Regni consuetudinem, inhiuit iudice et arestauit, et juri retinuit coram cunctis prefati comitatus Komaroniensis Nobilibus ibidem congregatis. Facta autem tali inhiuicione et arestacione prefati Iudices Nobilium vna cum Nobilibus predictis, et ambarum partium voluntate et consensu diem dominicam videlicet »Reminiscere Misericordiam« proxime venturam eisdem pro termino statuerunt coram ipsis Iudicibus Nobilium et ceteris Nobilibus comparendi in loco prefato et iusticias eorum allegandi. Quo termino adueniente predictus dominus Renoldus de Rozgon pro se personaliter et pro annotato Valentino Pellifice suo familiari coram ipsis Iudicibus Nobilium et Nobilibus ipsius Comitatus Komaroniensis ab vna, parte vero ex altera prouidi Johannes Litteratus, Stephanus Kazas et Georgius Niger ciues Albenses, suis et vniuersorum ciuium prefate Ciuitatis Albensis personis et nominibus, cum litteris credencialibus iam dicte Ciuitatis Albensis, in prefata possessione domini Abbatis predicti comparuerunt, per prefatosque ciues Albenses extitit relatum in hunc modum, quod ipsi prescriptos ducentos et triginta septem florenos auri proprios iam dicti domini Renoldi de Rozgon modo premisso a suo familiari receptos in specie reddere et restituere eidem domino Renoldo de Rozgon, pro dampnisque et sanguinis effusione prefati sui familiaris Valentini Pellificis eidem suo familiari satisfacere vellent, iudicio se non intromitten., nec se iudicare permitten.; ad hec omnia propria eorum spontaneaue voluntate nominibus vniuersorum ciuium Albensium coram ipsis Iudicibus Nobilium et ceteris Nobilibus prescripti Comitatus Komaroniensis se obligan., terminum et diem solutionis iam dictorum ducentorum et triginta septem florenorum auri prefato domino Renoldo de Rozgon, et satisfactionis dampnorum, sanguinisque effusionis prelibati Valentini Pellificis dominicam diem videlicet »Oculi mei« proxime post terminum predictum venturum assignan. A(d) uenienteque die et termino predicto per ipsos ciues Albenses in sepedicta possessione dicti domini Abbatis, loco communi coram ipsis Iudicibus Nobilium et ceteris Nobilibus ibidem congregatis personaliter constituti prefatam sumpnam ducentorum et triginta septem florenorum auri, et satisfactionem dampnorum et sanguinis effusionis iam dicti Valentini Pellificis prefato domino Renoldo de Rozgon persoluere et restituere, et suo familiari predicto satisfacere quemadmodum ipsorum spontanea voluntate coram Iudicibus Nobilium et alijs Nobilibus prescripti Comita-

A másik példa a Rozgonyi család belső differentiáit tárgyazza, különös vonatkozással id. Rozgonyi János vámjogosi ványára. Míg t. i. ez 1447. Garai László nádor előtt panaszt emelt az iránt, hogy Orand, Moor és Igar helységekben lévő vámhelyei kijátszására Zámorban hamis vámhely tartatik, mely panasz tárgyában vizsgálat is folyt; másrésről ifj. Rozgonyi János, Renolt és Osvát az említett Rozgonyi id. János ellen az országos rendek előtt 1450. pert indítottak az iránt, hogy Novák Pált új-tatai alattvalóikat, ki szekerén Heregről Tatára egy hordóban bort vitt, emberei által elfogatta, s szekerével, vonó marháival, és a borral együtt új-tani várában letartóztatta ¹⁾.

tus Komaroniēnsis, presentibus eciam ipsius civibus Albensibus prefatos currua, boues et equos iam dictorum civium Albensium ibi inhibitos, iuxta condignam pēnsacionem et estimacionem eorundem ipsarum rerum iam dicto domino Renoldo de Rozgon in ducentis et decem florenis auri pensauerunt et dederunt. Et vt reliquos florenos auri idem dominus Renoldus de Rozgon, dampnaque, et iniurias, et sanguinis effusionem sui familiaris Valentini Pellificis predicti super ipsos civēs Albenses reha- bere, inuestigare et exquirere possit et valeat; supplicatumque extitit per annotatos civēs Albenses vt ipse dominus Renoldus de Rozgon solucionem predictorum ducentorum et triginta septem florenorum auri, et satisfacionem iniuriarum sui familiaris predicti vsque feriam quartam post prefatam dominicam »Oculi etc.« proxime venturam prorogare et expectare dignaretur, quo die ipsi predictam sumpnam ducentorum et triginta septem florenorum eidem domino Renoldo in specie redderent et persoluerent, et suo familiari predicto de iniurijs illatis et dampnis, sanguinisque effusione satisfacerent, et ipse dominus Renoldus de Rozgon bona ipsorum predicta restituere deberet. Quo termino adueniente prelibati civēs Albenses, sicuti se modo premissis coram ipsis Iudicibus Nobilibus et ceteris nobilibus Comitatus Komaroniēnsis predicti (obligauerant), solucionem prefatorum ducentorum et triginta septem florenorum auri, eidem domino Renoldo, et satisfacionem iniuriarum predicti sui familiaris minime fecerunt, ymo nec in termino paruerunt. In quorum omnium fidem et testimonium premissorum presentes nostras litteras patentes sigillorum nostrorum munimine consignatas eidem domino Renoldo de Rozgon duximus concedendas. Datum in Komaron feria tertia proxima post dominicam »Judica me Deus« anno Domini 1448. A papíron kiadott eredeti után, melynek hátán az öt odanyomott pecsét töredékei még megvannak.

¹⁾ »Prelati, Barones, Nobiles et Proceres Regni Hungarie vniuersi honorabili Capitulo Ecclesie Albensis stb. Ex ponitur nobis in personis

Ez adatokból — habár magokban véve csak töredékes tudósításokat tartalmaznak — azért határozottan még is kitetszik, hogy Tata várában és városában, mikor a Rozgonyiak birtokában volt, oly változások álltak be, melyek azoknak elpusztulását mintegy szükségkép vonták magok után.

Az országnak 1440—1458-iki belső nyugtalanságai évről évre mindinkább érezhetővé tették, hogy a dunántúli részek folytonos zavargásai közt hiányoztak azon külső föltételek, melyek Zsigmond uralkodása korában Tata nagyra emelkedését hatályosan elősegítették, s hogy ott, hol a jog- és birtokbiztoság ki van zárva, a társadalmi élet virágzó helységeket előteremtteni, vagy csak fentartani is, nem képes.

S ehhez járultak a Rozgonyi családnak szakadatlan cziódásai és belső egyenetlenségei.

Az tény, hogy Tata tulajdonkép Rozgonyi Istvánnak volt inscribálva, s hogy ennek folytán Istvánnak fia id. János volt jogos zálogbirtokosa. Mindamellettt Rozgonyi Lőrincz, ifj. János, Renolt és Osvátnak sikerült a várnak és városnak tetleges birtokába jutni, s János siker nélkül követett el mindent, hogy unokatestvéreit e birtokukból kiszorítsa. Sőt

Magnificorum Johannis de Rozgon Wayuode Transsiluani, ac Renoldi et Osnaldi de eadem Comitum Siculorum: Quomodo circa festum Beati Georgij martiris, cuius iam annualis preterisset reuolucio, dum *quidam jobaglio prefatorum exponencium Paulus Novak in Noua Thata residens* de possessione Hereg vocata vnum vas vini *ecceus opidum Thata deferri* voluisset, et eum idem ad possessionem Bethel peruenisset, mox Petrus de Kalna caselianus castru Wytan ex commissione Egregij Johannis filij eodam Stephani seniori de Rozgon Comitum Themesiensis, Domini scilicet sui, nec non voluntate et auxilio Demetri et Luca Isten dictorum de Chaplar stb. stb. ipsum vinum, cum curru et bobus eundem trahentibus abstulissent, ipsumque Paulum Nouak captiuissent, captumque ad predictum castrum Wytan, simul cum dictis vino, et bobus, et curru deduxissent, ac prelibatum Paulum idem Petrus de Kalna tamdiu in captiuitate, quousque sue placuisset voluntati, conseruasset potencia mediante stb. (Vizsgálati és idézési parancs). Datum Bude feria secunda proxima post festum Visitacionis Beate Marie Virginis Gloriose, anno Domini 1450. «

»Prelatis stb. Capitulum Ecclesie Albensis stb. (jelentés, hogy az idézés megtörtént). Datum sexto die diei inquisitionis, euocacionis et insinucionis predictarum, anno Domini suprascripto. «

valamint egyrésztől János törekvései csak új meg új csapásokat hoztak Tatára, úgy unokatestvéreinek intézkedései nem a vár és helység fentartására, hanem csak arra czéloztak, hogy abban magokat anyagi erővel biztosítsák, s hogy e tekintetből az ottani házakat és realitásokat is hű embereik és szolgálók kezeire juttassák.

Nem érdek nélküli jelenség annak megállapítása, hogy — midőn Mátyás 1458. királynak lett választva — mindazok, kik Tata akkori állapotában érdekelve érezték magokat, mi módon gondoskodtak érdekeik biztosításáról.

Az első ifj. Rozgonyi János volt, ki már márczius 4-kén Tata, Ujtan, Gesztes és Essegvárak és Gerecsér helysége kieszközölte magának Albert király és Erzsébet királyné inscriptiójának megújítását ¹⁾.

Azonban Rozgonyi legifj. János, Renolt és Osvát is mint Tata akkori birtokosai tettelegesen birtokuk alapján 1459. annak megerősítését a királytól szintén kinyerték, s abban a budai káptalan bizonyossága mellett »nullo contradictore apparente« statuáltattak is ²⁾.

¹⁾ »Nos Mathias stb. quod fidelis noster Egregius Johannes junior de Rozgon nostram veniens in presenciam exponere curavit in hunc modum, quod alias condam Serenissimi Principes domini Albertus similiter Rex, et Elizabeth Regina Hungarie conthorialis eiusdem castra Thata, Wytan, Gezthes és Essegwar, et possessionem Gerecscher cum pertinencijs earum Magnifico condam Stephano de dicta Rozgon Comiti Themensi, patri scilicet suo, et per consequens eidem Johanni novem mille florenis auri Hungaricalibus, quos alias ab eodem condam Stephano patre eiusdem Johannis sub spe restitutionis pro certis eorum factis accomodasset, pignoris titulo inscripsisset stb. (ennek folytán) huiusmodi inscriptionem dictorum castrorum stb. approbamus, ratificamus et confirmamus, eademque castra Thata, Wytan, Gezthes, Essegwar stb. pro premissis novem millibus florenis auri antefato Johanni Rozgon de nouo inscripsimus, per eundem tandem tenenda et possidenda, quousque eidem super ipsis novem millibus florenis per nos aut nostros successores plene satisfactum fuerit; ymo inscribimus stb. Datum Bude feria sexta proxima ante dominicam Oculi, anno Domini 1458.« Az eredeti után.

²⁾ »Mathias stb. Capitulo Ecclesie Budensis stb. Cum nos fidelibus servicijs fidelium nostrorum Magnificorum Johannis de Rozgon Thauranicorum nostrorum Regalium Magistri, et Raynaldi de eadem Rozgon, nec non Oswaldi de eadem Agazonum nostrorum Magistri, castrum nostrum

Mindez azonban nem akadályozta meg azt, hogy I. Mátyás király, ki Tata jelentőségét csakhamar felismerte, a várnak és tartozékainak visszaszerzésére, illetőleg kiváltására a szükséges lépéseket meg ne tegye. És tény az, hogy midőn Mátyás 1467. »Budae sabbato proximo ante festum Beati Urbani papae« azon testvérré fogadást jóváhagyása által megerősítette, melyet Pálóczi László országbíró előtt a Rozgonyi három testvér (ifj. János, Renolt és Osvát) Olnodi Zudar Jakabbal kötöttek — Tata a Rozgonyiak birtoka közt már nem említetik ¹⁾.

A miből tehát azt lehet következtetni, hogy Tatát akkor már ismét a király bírta, ki azt — mint látszik — már 1465. előtt id. Rozgonyi Jánostól kiváltotta, és annak birtokába is helyezte magát.

Thata in Comitatu Komaroniensi existens, quod iudex Johannes, Raynaldus et Oswaldus haecenus tenuerunt et nunc tenent, simul cum utroque opido Thata Hungaricali et Sclavonicali, item possessionem Zenth Iwanhege stb. nec non piscina, et molendinis, et alijs quibuslibet pertinencijs eiusdem castrum stb., nec non prouentibus, emolumentis, victualibus, honoribus, seruicijs quibuslibet dandum et concedendum eidem Johanni, Raynaldo et Oswaldo plenam et omnimodam facultatem vtendi, fruendi, tenendi et possidendi predictum castrum et pertinencias suas antedictas, cum omni illa libera et plena potestate, qua nosmet ipsi vteremur, fuerimus, tenemus et possideremus, dempta solummodo taxa seu collecta pecuniaria extraordinaria imponenda vita ipsis comite irreuocabiliter sub certis obligaminibus, contulerimus stb. (iktatási parancs). Datum Bude in festo Beati Luce Ewangeliste, anno Domini 1459.«

»Capitulum Ecclesie Budensis omnibus stb. (bizonyoságlevél, hogy a statutio »die dominico proximo post festum Beate Lucie virginis nullo contradictore apparente« megtörtént). Datum sextodecimo die diei stationis anno Domini supradicto.« Az eredeti után.

¹⁾ A testvérré fogadás 1467. »Budae feria secunda proxima post dominicam Judica« Pálóczi László országbíró előtt történt, s mint a három Rozgonyi testvér birtoka »Castrum Chokakew et Wytan« említettnek fel. Zápolyai István nádornak »tertio die termini praenotati« vagyis »feria quarta proxima post festum Pasce Domini« 1492. után kiadott oktavás átirat eredetije után.

IV.

Tata mint királyi mulatóhely Matyás, II. Ulászló és II. Lajos királyok korában.

Ranzanus Péter Tatát ekkép írja le: »Tata nobile olim oppidum, sed bellorum assiduitate sublatum; non tamen adeo desertum, quin sint hodie pagi pulcherrimi circa loca *vetustae arci* propinqua. Arcem autem ipsam iam solo aequatam miro opere *divus Mathias intra paucos annos restauravit*«¹⁾. Ehhez képest tehát Ranzanus itt az »*arx vetusta*«, azaz a régi Tata vára, mikép Zsigmond korában fennállt, s azon Tata vár közt tesz különbséget, melyet Mátyás király újból fölépíttetett.

Biztosan csak az tudható, hogy Mátyás — mint láttuk — csak 1464. körül jutott Tatának birtokába²⁾. S van azután tudomásunk arról, mikép Mátyás király 1465., hogy az ország éjszak-nyugati részeit a csehek és lengyelek ellen kellőleg biztosítsa, márcziushó kezdetén egész seregét Komárom közelében hajókon szállította által a Duna jobb partjáról a bal-

¹⁾ Descriptio Hungariae, Index II. Schwandtnerél: Scriptores Rerum Hungaricarum I. köt. Bécs, 1746. 332. l.

²⁾ Tata a Rozgonyi család tagjai közt, egy, Guthi Országh Mihály nádor előtt 1462. »Buda in profesto Exaltationis Sanctae Crucis« — kötött egyezségben még a Rozgonyiak javai közt említetik. Azonban már két évvel utóbb ugyanzon nádor előtt a Rozgonyiak részéről Tata és a család egyéb várainak a király által netalán tervezett eladományozása ellen óvás történt. »Nos Michael Orzag de Guth Regni Hungariae Palatinus stb. quod Thomas Fodor de Zwedoly in persona Egregij Johannis filij condam Johannis filij Stephani de Rozgon stb. Serenissimum Principem Dominum nostrum dominum Mathiam D. gr. Hung. Dalm. Croac. etc. Regem a donacione, collacione et perpetuacione *castrorum Thata* in Komaroniensi; Wythan, Gezthes, Esegwar in Wesprimiensi, Debregecz vocatorum in Tholnensi Camitibus stb. Magnificos vero Nicolaum de Wylak, Johannem et Rynoldum de Rozgon, et alios quoslibet ab impetracione, occupacione et conseruacione eorundem castrorum stb. prohibuit contradicendo, et contradixit inhibendo publice et manifeste stb. Datum Bude sabbato proximo post festum Inuencionis Sancte Crucis anno Domini 1464.« Az eredeti után.

partra³⁾. Alig lehet kétségünk, hogy a király Tatán ekkor mulatott; s igen hihető, hogy látván a vár elpusztult állapotát, elhatározta magát arra, hogy Tata várát ismét restaurálja, s a királyi udvartartáshoz méltó helylyé alakítsa.

Mindamellett meg kell jegyeznem, hogy általában véve Tata Mátyás király idejében már nem nyújtja többé a világtörténeti fontosságnak, s — lehet mondani — az eleven tarkaságú, sokszínű történeti változásoknak azon nagyszerű képét, melyet ott Zsigmond idejében láttunk, midőn az akkori világ minden részéből a legelőkelőbb állású férfiak: a byzanci császár, a skandináviai országok királya, pápai követek és minden rangú fejedelmek díszes kísérettel Tatán jöttek össze, hogy a kor legfontosabb kérdéseiről tanácskozzanak és határozzanak. Mátyás király alatt az itteni tárgyalások feladata egészben véve már nem a keresztyén világ sorsa volt; hanem — valamint Mátyás egész politikája már nem oly kérdésekkel foglalkozott, melyek végetlen dimensio, rajongó czélpontok, s ehhez képest a legnagyobb fény mellett, gyakran meddő tartalomnál fogva hazánkra nézve a gyakorlati haszon és

³⁾ »Amicis stb. Capitulo Ecclesie Castri Ferrei Michael Orzag de Gwth R. H. Palatinus stb. Dicitur nobis in personis religiosorum virorum domini fratris Pauli Prepositi et Conuentus Monasterij de Chorna, quomodo nuper circa carnispruium proximo preteritum, dum Serenissimus Princeps Dominus noster Mathias Rex ad optinendam castrum suum Komarum vocatum cum suis gentibus iter suum diuertisset, quandam nauem magnam vulgo *Kereph* vocatam ipsorum Prepositi et Conuentus de Chorna super vado eorundem in possessione eorum Zege vocata habito dispositam ad mandatum domini nostri Regis ijdem exponentes per ipsorum jobagiones et nauas ad vadum oppidi Komarum ad transfretandum eundem dominum nostrum Regem et suarum gentium sub spe restitutionis transmisissent, quam scilicet nauem Egregij Stephanus Horwath et Petrus Nehez dicti de Korempa Castellani dicti castrum de Komarum, de voluntate, et commissione Egregij Georgij similiter Horvath dicti Pronisoris Castri Regij Budensis, ac ex consilio, instigacione et suggestione Johannis Wkres de Gadoez, alterius Johannis de Thony post recessum prefati domini Regis ad plurimas petitiones ipsorum exponentium eandem nauem eisdem exponentibus reddere et restituere recusassent, recusarent etiam de presenti; in quo facto eisdem exponentibus centum florenorum auri puri dampna intulissent potencia mediante stb. (vizsgálatási parancs). Datum Bude in vigilia festi Pasce domini anno eiusdem 1465.« A papírra írt eredeti után.

valódi életrevalóság körén kívül estek; de inkább olyanokkal, melyek Magyarország hatalmi állását és a magyar nemzet kulturái érdekeit közvetlenül tárgyalták; — úgy Tatán is a király ittléte alatt, a társadalmi élet ez érdekeknek megfelelő szint mutatott. Mátyás fényes uralkodásának, erős kormányzásának, és magasra törekvő kulturái terveinek fonalai Budán mint központukon folytak össze; s ha királyi hatalmának és uralkodói fényének jelenségeit Budán kívül fejtette ki, p. o. mikor 1476. Székesfehérvárott menyasszonyának megérkezését ünnepelte, mikor 1479. az olmtüzi congressus alkalmával magas állású vendégeket fogadott, vagy mikor 1485. után Bécsben világtörténeti állását tüntette fel; — ez mindig csak alkalmi tekintetknél fogva történt; s minthogy Tata ezekkel összeköttetésben nem volt, ez időben itt inkább csak a politikai csendélet színhelyére és jeleneteire találunk. Tatát Mátyás akkor látogatta meg, ha gondjaitól kipiheenni, ha vadászati és halászati multságokban szórakozást keresni, vagy ha a nagy világ zajától visszavonulva csendben új politikai avagy stratégiai tervekkel foglalkozott.

S a mennyiben tudósításainknak hitelt adni lehet, a királynak ez irányú hajlamaival, s előkelő szellemi műveltségével és művészeti ízlésével állt összhangzásban Tatának azon egész elrendezése, a mikép ő azt alkotta.

Bonfinius e tekintetben következőleg nyilatkozik: »Si Tatam offendas, quae meo sane iudicio ceteris arcibus anteferri in tanta brevitate potest, hic e perpetuo crassoque aggero convallium aqua sistitur, stagnat, ac lacum iugerum septenorum fere millium passum efficit. Pistrinae ad emissionem aquae frumentariae ex ordine novem, quae arci sane cohaerent, et nunquam bello auferri queunt. Arcis formam in astragoli speciem duplici muro, propugnacula et fossa munita; brevis inter porticum area, quam auratae caenationes, magnificaque cubicula circumstant, laqueatae contignationes, multo auro caelaturaque conspicuae. Emissae lacu aquae saepe resistitur, et piscinae haud invita facit innumeras, magna luporum et carponum copia. Duo utrinque pagi non ignobiles, duaeque basilicae. Circumstant saltus quoquo versum patentissimi, qui ne mediocrem quidem ferarum copiam alunt stb.

Praeterea Vienna capta pensiles in arce hortos, heliocaminos, marmoreosque subducta aqua fontes fecit. Frigidariae caldariaeque cellae in pensili solo confectae. Inferius quoque hortos excoluit, caveae avicularum, et aviaria ferreis retibus obducta; factum in secessu nemus, topiariaeque loca, ambulatoriae circum porticus, vitium texturae convexae, supra moenia produxit ambulacra ad spaciandum nimis idonea ¹⁾.

Bonfinius leírásából, ha egyszersmind azon kor nagyra-törekvő szellemét, mely azonban túlnyomólag a régi classikai világ utánzásában nyilatkozott; ha a másutt akkor létezett műépítményeket és kertészeti díszítményeket, az akkori erdőt, vadaskerteket, halastavakat, vízi készülékeket stb. szemügyre vesszük; a tatai vár nagyszerű architektonikus jelességéről, a két Tata város szépségéről, s az egész környéknek a vár jelentősége emelésének céljából történt műveléséről némi fogalmat nyerhetünk. A renaissance ízlése mutatkozott mindenütt. A tatai vár előkelő, a legnagyobb díszszel fölépített királyi palota volt; mely külső, aranynyal és különféle színekkel gazdagon ellátott építményeiben nem kevesbbé, mint belső elrendezésében, egyes termei, szobái, folyósói és egyéb helyiségeiben nem kevesbbé, mint butorzatában és művészeti felszerelésében, Mátyás király nagy lelkét, s finom ízlését és tapintatát tükrözte vissza; mely dísz- és függő kertjeiben, mesterségesen előállított és fentartott tavában, fürdőhelyeiben, mindenfelé messze elterülő parkszerű erdészeti ültetményeiben, vadászatában és halászatában mindent nyújtott, mit akkor egy hatalmas uralkodó mulatóhelyén az emberi ész nagyot és szépet tervezhetett, s a szív csak kívánhatott. S Bonfinius leírását más kortársak és újabb írók tudósításai is megerősítik. Rövid szóval, de elég határozottan és érthetőleg mondja — mint láttuk — Ranzanus, hogy Tatát »miro opere divus Mathias instauravit.« A XVI. század közepe táján Oláh Miklós Tatát így írja le: »Arx Regia insignis Mathiae Regis aedificiis. Alluit huius muro orientales latissimum vivarium, piscibus multi generis memorabile, in oriente ad unum milliare protensum. Ad austrum imminet arci oppidum situm in monte,

¹⁾ Rerum Vngaricarum Decades. Zsámboki János kiadása, Frankfurt, 1581. dec. IV. lib. 7. 633. l.

qui marmor rubrum continet¹⁾. — Nem sokkal később Forgács Ferencz Tatát »arx ad omnem amoenitatem ac splendorem cultissima, deliciae priscorum Regum, dum Buda starenek nevezi²⁾. Bonbardi Mihály a törököktől visszafoglalt Tatára nézve is, még a XVIII. század kezdetén azt mondja: »Nec procul inde assurgit mons rubro marmore foetus, ex quo varia olim aedificia tum sacra tum profana, Corvini maxime temporibus extracta, fuere uti abunde testatum faciunt temporum, ac palatiorum, que sive in ipso praesidio, sive ad fodinam supersunt ruinae³⁾. S ha kérdezzük, hogy azóta mi történt? — A romok ugyan nem találatnak többé; de ezekkel a régi Tata egykori fényének utolsó nyomai is eltűntek. A ki a tatai várnak még meglévő régi falait nézi, semmikép nem sejtethi, hogy azok az egykori nagyszerű és szép építménynek minő maradványai. S a mostani nemzedék, arra nem is gondolva, hogy Tata egykor mi volt, — gyönyörködik az itteni újabb kerti ültetvényekben, barlangokban, néhány múlt századi szoborban, labirintusban stb., s magasztalja e tárgyakat, melyek neki egy-két órára mulatságot szereznek; a mikor azon mocsár, melylyé a török korában az elhanyagolt tó lett, már lecsapoltatott, s annak helyén a mindennapi élet szükségleteinek kielégítéséről gondoskodik; s megnyugszik abban, ha Cserhalmayval azt mondhatja; hogy: »homályos a jelenleg is fennálló vár építtetése⁴⁾.

Mi — mellőzve Zsigmond király korának újbóli felemlítését, mert az akkori tatai vár a Rozgonyiak birtoklási idején teljesen elpusztult — csak Tatának Mátyás király alatti felvirágzását vesszük itt szemügyre; e szempontból azonban Bonfiniusnak egy megjegyzése látszik különösen fontosnak. Bonfinius t. i. Buda, Visegrád és Tata várainak e korban részint felépítését, részint díszesebb állapotba helyezését egybefoglalva beszélván el, egyszersmind egy építészeti munkát

¹⁾ Hungariae lib. I. 8. fejl., Bécs, 1763. 48. l.

²⁾ Rer. Hung. Commentarii lib. VIII. ed. Horányi. Pozsony, 1788. 204. l., ed. Toldy, Pest, 1866. 162. l.

³⁾ Topographia Magni Regni Hungariae, Bécs, 1718. 69. l.

⁴⁾ Viszapillantás Tata multjára (a tatai kis gymnasium 187%-ki értesítője 5. l.).

említ fel, melynek szerzője e három vár műépítésze Averolini Antal. »Addebat animum — ezek szavai — architectura, quam tribus sane mensibus Antonius Bonfinius in Latinam e materna lingua traduxerat¹⁾. E munkának czíme: »Antonii Averolini Florentini, etiam Chilaretos appellati, de Architectura libri XXV, ex Italico idiomate ab Antonio Bonfinio Asculano Latine redditi ad Mathiam Corvinum Hungariae Regem«, — eredeti példánya pedig a velencei sz. Mark könyvtárának tulajdona, mely azt mint egyik legértékesebb Corvinianus codex-et nagy becsben tartja, s hol én magam azt 1843. láttam és forgattam. S ehhez képest azon szomorú vigaszunk lehet, hogy — habár Mátyás királynak műépítményei a török korban elpusztultak, — birjuk mégis a kulesot, mely szerint megtudhatjuk, hogy azok egykor minő szabályok szerint készültek és díszítettek föl.

S e helyen azonkívül sajnálkozásunkat kell kifejeznünk az iránt is, hogy a határozott történelmi adatoknak nem vagyunk elégséges birtokában, mikép Tatának Mátyás király uralkodása alatti történetét részletesen kifejteni, s az akkori eseményeket mintegy individualisálni képesek volnánk. Csak arra akarok tehát még figyelmeztetni, hogy Bonfinius tudósítása szerint Mátyás a tatai ültetvényeket a Dunáig terjesztette ki, hogy a mai Uj-Szőny környékén a régi Bregetiumnak emlékét frísítette fel, egy telepítvényt alapítván itt, melyet »Latinae gentis colonia«-nak nevezett, s hogy az itteni halászatot és dunahajókazást is a tatai mulatságok és díszítmények körébe vonta²⁾. Sőt ha e tudósításnak hitelt adhatunk, a királynak terve lett volna, a Duna két partját itt állandó

¹⁾ Rerum Vagariarum Decades. 633. l.

²⁾ »Non procul hinc a Danubii ripa Romanae legionis vestigia pleraque supersunt, quae adhuc prae loci amoenitate et fertilitate soli Latinae gentis coloniam vocant. Paulo supra ad caput insulae Comarom conspicitur spatii sane laxioris, cui subdivalia patentiora, capaciora triclinia et diversa ubique laquearia gravissima quidem impensa constructa. Bucentaurus (tehát a híres velencei állam-díszhajó mintájára) ad velificandum Danubium ex ligno constructus, in atris simulacrum, ubi triclinium, procython et cubiculum, ubi andronicon et gynaeceum inter puppim et proram late compactum.« id. h.

hiddal összekötni ¹⁾; a miben őt mindazáltal korai halála megakadályozta.

Mátyás király halálával Tatának története csakhamar teljesen elhomályosodott; úgy hogy azon események is, melyeknek még 1543-ig színhelye volt, csak másodlagos jelentőséggel bírtak.

Az 1492-ki szerződésnél fogva, melyet az országos rendek Corvinus Jánossal »in octavis Sacratissimi Corporis Christi« kötöttek, Tata ennek inscribáltatott ²⁾. Később azonban II. Ulászló király jutott annak birtokába.

II. Ulászló korából Tatára nézve kiválólag nevezetes még az 1510-ki év.

Eddigi történetbúváraink már tisztába hozták, hogy a király ez év június havában Tatán tartózkodott, s itt több okmányt is adott ki ³⁾; úgy szintén Kovachich azt is kimutatta, mikép ez évben országgyűlés tartatott, anélkül azonban, hogy annak helyét constatalni képes lett volna ⁴⁾. Azonban Pasqualigo Péter és Guidoto Vincze tudósításai, kik akkor II. Ulászló magyar király udvaránál, az előbbi mint velencei követ, a másik mint velencei követségi titkár tartózkodtak, teljes világosságot nyújtanak arról, hogy ez országgyűlés június végétől szeptember közepéig *Tatán* lett megtartva; s minthogy az említett követjelentések azon tudósítások közt foglaltatnak, melyeket én Marino Sanuto nagy világ kronikájából közzé tettem ⁵⁾, legyen elég itt erre röviden hivatkoznom.

Annak oka, hogy ez országgyűlés Tatán tartatott, az akkor Magyarországon elterjedt ragályos járvány volt; úgy

¹⁾ »De faciendo in Danubio ponte, etsi per vitam lieussset, fortasse praestitisset, Traiani Caesaris invitatus exemplo, qui prope Sinderoviam marmoreo Istrum ponte traiecit, cuius nonnullae adhuc pylae supersunt, cogitabát«, id. h.

²⁾ Prey György, *Epistolae Procerum* I. köt. 386. l.

³⁾ *Ráth Károly*: A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei, Győr, 1861. 270. l. — *Fuchsöffer* Damián, *Monasteriologiae Regni Hungariae Libri duo*, 2. kiad. Ozinár Mór által, I. köt. Pest, 1858. 39. l. — *Hazai Okmánytár* V. köt. Győr, 1873. 404. l.

⁴⁾ *Supplementum ad Vestigia Comitiorum*, II. köt. 352. l.

⁵⁾ Magyar Történelmi Tár XXIV. köt. 183. sk. II.

hogy — noha kezdőpontja, t. i. keresztelő szent János napja (festum Nativitatis Beati Johannis Baptistae, azaz június 24.) már régen ki volt jelölve — azért Tata mégis az összejövetel helyévé csak annak következtében lett, mivel a király — hihetőleg a város egészséges fekvése miatt — május 23-kán Budáról oda indult. A diétális tárgyalások nagy részét nemzetközi kérdések képezték, s míg XII. Lajos francia király Magyarországot a cambray-i szövetségbe akarta vonni, II. Gyula pápa azt kívánta, hogy Ulászló király I. Maximilián császár és a velencei köztársaság kibékítésében közbenjáró legyen.

Ez ügyek természete úgy hozta magával, hogy a tatai országgyűlésen sok előkelő főúr volt jelen. Ilyenek voltak De Grassis Achilles II. Gyula pápa követe, továbbá a római császárnak három, a francia és lengyel királyok egy-egy követei, a velencei, török, havasalföldi és moldvai követei, a brandenburgi örgróf stb. A magyar főpapok és főurak is nagy fényvel és számos kísérettel jelentek meg; névszerint Bakács Tamás bibornok-primás, Perényi Imre nádor, kit 200 lovas kísért stb. Igen heves vitalkozások voltak Dalmatia tárgyában, melyet a francia és német követek folytonos buzdítására II. Ulászló visszakövetelt a velencei köztársaságtól, bizonyos határozatban azonban nem állapodtak meg. Mert miután a járvány Tatán is aggályos alakban kezdett mutatkozni, a király augusztus 14-én Komáromba telepedett át, augusztus 30-án pedig Nyitrába utazott; a mire a legsürgösb teendők elintézése után az országgyűlés szétoszlott.

Egyébiránt azon körülmény, hogy Tatán még 1510. oly országgyűlés tartatott, mely a fényesebbek és népesebbek közé számítható, már magában véve bizonyítja azt, hogy Tata akkor még hazánk tekintélyesebb városainak egyike volt.

II. Lajos uralkodása idejéből különösen az 1518. bácsi 14. törvénycikkét kell kiemelnem, mely szerint más javakkal együtt Munkács, Tata és Komárom várainak jövedelmei »pro sustentatione et conservatione coquinae Regalis ad manus provisoris Budensis assignantur.«

Azonkívül felemlítendő, hogy midőn Szelim török szultánnak 1520. szeptember 21-kén történt halála után, fia és utódja II. Szolimán Behram csaszozt követül Budára küldé,

hadat üzenni a királynak, ha ez vonakodnék az évenkénti adó fizetésére ajánlkozni, s midőn Budára az a hír is érkezett, hogy a török hadiparancsnokok a kötött fegyverszünetet meg nem tartják; II. Lajos király Behram csaszot mint kémét fogságra vetette, s internálva Tatán tartóztatta le ¹⁾.

Végre a mohácsi vésznap után Tata először Zápolyai János, s majd I. Ferdinánd királyok hatalmába került; később pedig környékével együtt a vár tulajdona a két király közt folytonos ingadozó állapotban volt; — míg Buda megbukása után 1543. év elején — Forgács Ferencz elbeszélése szerint — »Tata arx, ad omnem amoenitatem et splendorem cultissima, deliciae priscorum Regum dum Buda stare, in manus hostiles sine ullo negotio devenit« ²⁾, s az ezután bekövetkezett török uralom korában a szüntelen foglalások és háborúk alatt teljesen elpusztult.

* * *

Előadásomnak eredménye az, hogy Tata kiválólag a XV. században mint Zsigmond és Mátyás királyaink mulatóhelye, hazánk történelmében az események egyik legérdekesebb pontját képezte, mely a magyar király hatalmát és tekintélyét egész Európa előtt fényesen hirdette. S habár a mai Tata a régihez képest alig több mint »magni nominis umbra«: azért mégis — a mennyiben a történelemnek szintén megvan a maga jogosítványa — ha az egykori fény és nagyság maradványai, egyszersmind az emberi dicsőség mulandóságáról tesznek is tanúságot, a nemzeti kegyelet mégis mindig büszke öntudattal mutathat Tatára s fönmaradt emlékeire.

¹⁾ Itvánffy még azt is mondja: »— ad arcem Tatam perductum cum universo comitatu clam interfici, ac in praegrudem piscinam, quo in parte orientali arcis moenia alluit, ne vestigia caedis extarent, profici iussit stb. (Regni Hung. Hist. VI. könyv, Köln, 1724. 56. l.) Azonban ezen tudósításra nézve l. Szalay László, Magyarország története, III. köt. Lipce, 1853. 519. l. 241. sz. a. jegyz.

²⁾ Rerum Hung. Commentarii VIII. könyv, kiad. Horányi. Pozsony, 1788. 204. l. kiad. Toldy. Pest, 1866. 162. l.

A

KÖRMÖCZI RÉGI KAMARA

ÉS GRÓFJAI.

KRIZSKÓ PÁL-tól.

(Olvastatott a II. osztálynak 1879. november 10-én tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1880.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)